

**LIKUNNAN MERKITYKSET VARKAUDEN TEHTAIDEN
HENKILÖSTÖLEHDISSÄ 1960-1990-LUVUILLA**

Jaana Tähtinen
Maisterintutkielma
Kulttuurit ja yhteisöt muut-
tuvassa maailmassa (KUMU)
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2023

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Historian ja etnologian laitos
Tekijä Jaana Tähtinen	
Työn nimi Liikunnan merkitykset Varkauden tehtaiden henkilöstölehdissä 1960–1990-luvuilla	
Oppiaine Kulttuurit ja yhteisöt muuttuvassa maailmassa (KUMU) / Arkistohallinnan maisteriohjelma	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Kevät 2023	Sivumäärä 58
<p>Tiivistelmä</p> <p>Maisterintutkielmassani tarkastelin sitä, miten kahden varkauteen tehdyt tehdasyhteisön, A. Ahlström Oy:n ja Enso-Gutzeit Oy:n, henkilöstölehdissä Valtterin Viestissä ja Kuitukuriirissa käsitellään työntekijöille suunnatun liikuntatoiminnan merkityksiä 1960-luvulta 1990-luvulle. Analyysissäni olen käyttänyt tekstianalyysin näkökulmia ja lähilukua, jotka soveltuvat etnologiseen lehdistö tutkimukseen. Henkilöstön liikunta- ja urheilutoiminta on määritelty tutkielmassani suhteellisen laajasti, mutta olen keskittynyt tehtaan työyhteisölle tai sen piirissä järjestettäviin liikunnallisiin toimintoihin ja tapahtumiin. Keskiössä ovat henkilöstölehtien sisällöt niin tekstimuotoiset kuin kuvatkin. Liikunta- ja urheilutoimintaan liittyvät julkaisut ovat olleet erilaisia ilmoituksia, tapahtumakertomuksia ja ohjeita, proosamaisia julkaisuja ja mielipiteitä. Henkilöstölehdet sisältöineen ovat osa varkauteen tehdyt tehdasyhteisön historiaa. Henkilöstölehtien kirjoitukset tulkintoineen tuottavat yhteisössä käytetyn kielen ja toiminta- sekä ajattelutapojen representaatioita. Liikuntatoiminnalle annetaan pääsääntöisesti positiivisävytteisiä merkityksiä. Varkautelaisten, ”ahlströmiläisten” tai ”ensolaisten” erinomaisuus ja yhteishenki nousevat esiin julkaisuista, ja muutama suurempi teema, joita ovat yhdessä tekeminen, kuntoilu ja terveys sekä leikkimielisyys, nousevat selkeästi esiin. Kunnan korostaminen näkyy selkeästi lehtien otsikoinnissa, napakoissa iskulauseissa ja kehotuksissa, minkä lisäksi kuntotempaukset ovat yksittäisistä tapahtumista suosituin kirjoitusten aihe. Hyötyliikunta ja luonnossa oleskelun näkökulmat nostetaan vastapainoksi kuntourheilulle ja leikkimielisyys nostetaan esiin yhdessä tekemisen yhteydessä. Vireys ja henkinen hyvinvointi nousevat myös annetuissa merkityksissä näkyviin. Arkistohallinnan tematiikkaa lähestytään tarkastelemalla aikakaus- ja sanomalehtiaineistojen säilyttävyyttä, digitalisaatiota ja erityispiirteitä aineistona.</p>	
Asiasanat työyhteisöt, työpaikkaliikunta, henkilöstölehdet, aineeton kulttuuriperintö,	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	”VAALI KUNTOASI – KUNTOILE!”	1
1.2	Aikaisempi tutkimus	3
2	VARKAUDEN TEOLLINEN KULTTUURIPERINTÖ.....	7
2.1	Varkauden teollinen historia	7
2.2	Teollinen kulttuuriperintö	9
3	AINEISTOT JA MENETELMÄT	12
3.1	Henkilöstölehdet tutkimusaineistona	12
3.2	Tutkimusmenetelmät ja -analyysi	15
3.3	Lehtiaineisto arkistomaailmassa	18
4	TYÖPAIKKALIIKUNTA JA SILLE ANNETUT MERKITYKSET	22
4.1	Henkilöstölehtien liikuntatekstien sisältöluokat	22
4.2	Yhdessä leikkimielellä	27
4.3	Kunnon kannalla – kuntotempaukset.....	36
4.4	Hyödyksi, iloksi ja omaksi terveydeksi	43
5	PÄÄTÄNTÖ.....	49
	LÄHTEET	55

1 JOHDANTO

1.1 "VAALI KUNTOASI - KUNTOILE!"¹

"Kunnossa leikiten lenkillä!"²

Oheiset lainaukset ovat hyvä kuvaus siitä, millä tavalla Ahlström Oy:n varkauteilaisen tehdastyöyhteisön *Valtteriin Viesti* -henkilöstölehdessä motivoidaan työntekijöitä liikunnan pariin 1970-luvulla. Napakat iskulauseen omaiset kehotukset esiintyvät lehden erilaisissa teksteissä ja niissä korostuvat kunnan ja kuntoilun merkitys Varkauden tehdasyhteisön liikunnanharjoituksessa.

Tämän maisterintutkielman aihevalintaan vaikutti Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksella vuonna 2020 alkanut monitieteinen tutkimushanke³ *Ihmiset aineettoman teollisen kulttuuriperinnön haltioina*, joka on toiminut yhteistyössä Varkauden museoiden kanssa. Tutkimushankkeessa on tarkasteltu Varkauden puunjalostus- ja metalliteollisuuden aloilla toimineita teollisuusyrityksiä ja niissä työskennelleitä eri ammattitasoilla toimineita ihmisiä 1800-luvun alusta nykypäivään. Maisterintutkielmani on tutkimushankkeesta itsenäinen työ, jonka aiheena on liikunnalle annetut merkitykset kahdessa varkauteilaisessa teollisuusyrityksen henkilöstölehdessä.

Tutkin maisterintutkielmassani sitä, miten kahden eri henkilöstölehden *Valtteriin Viestin* ja *Kuitukuriirin* sivuilla käsitellään Varkaudessa sijaitsevien tehtaiden työyhteisöjen liikunta-toimintaa 1960-luvulta 1990-luvulle. Tarkastelen siis sitä, miten liikuntatoiminnasta kirjoitetaan ja millaisia määrittäyksiä ja merkityksiä toiminnalle luodaan. Tutkielmani pääkysymyksiä ovat: 1.) *millaisia paikallisia erityispiirteitä liikuntatoiminnalla on*, 2.) *millaisia määrittäyksiä*

¹ "Syksyn -75 kuntotempaus", VV 9/75, 6.

² "Syksyn -76 kuntotempaus käynnistyy syyskuun lopulla", VV 8/76, 4.

³ Koneen säätiön ja Emil Aaltosen säätiön rahoittamaa, Varkauden kaupungin, Andritz Oy:n, Stora Enso Oyj:n ja Sumitomo SHI FW Energia Oy:n taloudellisesti tukemassa hankkeessa tutkijoina ovat toimineet Pasi Saarimäki, Anne Häkkinen ja Emmi Villman.

lehden kirjoittelussa annetaan liikuntatoiminnalle tehdastyöyhteisössä, ja 3.) millaisia mahdollisia muutoksia liikunnalle annetuissa merkityksissä tapahtuu tutkimusajankohtana.

Tutkimukseni kohteena ovat liikuntatoiminnan representaatiot, joita teollisuustyöyhteisölle pyritään henkilöstölehtien välityksellä viestimään. Tutkimuksellisenä viitekehyksenä on työyhteisö, joka jakaa työpaikkansa liikuntatoiminnan historian. Teollisuustyöyhteisö, jolle käyttämäni henkilöstölehtiaineisto on suunnattu, määrittelee itse osallistumisensa yrityksen tarjoamaan liikuntatoimintaan. Suomessa on eri aikoina ollut erilaisia määrityksiä ja painotuksia niin yleiselle kuin työntekijöiden liikuntatoiminnalle. 1800-luvun lopulta alkaen työnantajan perustamat tehtaalaisten omat seurat olivat yksi työväestön voimistelun ja urheilun harrastamisen muoto. Liikeryitysten ja virastojen niin sanottuja puulaakihiihtokilpailuja järjestettiin jo tuolloin ja 1900-luvulle tultaessa työnantajien järjestämä työpaikkaurheilu voidaan jakaa suurin piirtein kahdentyyppiseen toimintaan: kaupunkien puulaakiurheiluun ja teollisuuspaikkakuntien massaurheiluun. Työläisurheiluseurat järjestivät jo 1910-luvulla työläisurheilupäiviä ja niin sanottuja ammattikuntien välisiä urheilukilpailuja työnantajien järjestämien urheilukilpailujen vastapainoksi. (Hentilä 1992, 142; Itkonen 2004, 236; Laine 1992, 192–193.)

1920-luvulla hiihtotapahtumien suosio oli huipussaan. Liikuntasosiologian professori Hannu Itkosen *Varkautelaisten vuosisata* -teoksessa (2004) kuvataan niin yhden paikkakunnan ihmisten tekoja, kokemuksia ja näkemyksiä kuin niiden heijastumista ympäröivään todellisuuteen. Osuutensa teoksessa saa myös paikkakunnan liikuntatoiminta. Ennen toista maailmansotaa A. Ahlströmin Osakeyhtiön perustama Warkauden Tehtaan hiihto -tapahtuma oli vuosittain järjestettävä massahiihto. Itkonen huomauttaa, että Tehtaan hiihto oli ennen kaikkea porvarillisen piirin hanke, jossa odotettiin kaikkien työntekijöiden osallistumista ja näin pyrittiin luomaan käsitystä yrityksen yhdestä isosta tehdaslaisten perheestä. (Itkonen 2004, 236–237.)

Liikuntahistorian tutkija Leena Laine (1992, 192) huomauttaa, että ammattiyhdistykset ja -liitot eivät innostuneet työpaikkojen urheiluajatuksesta ennen 1960-lukua. 1980-luvulla työpaikkaliikunnan muodot kuitenkin laajenivat huomattavasti aikaisemmasta. Suosituin puulaakiurheilumuoto oli tällöin lentopallo, jonka jälkeen seuraavaksi suosituimpia olivat hiihto, kaukalopallo, yleisurheilu ja jalkapallo. 1980-luvulla tehtyjen kartoitusten mukaan työpaikkaurheilua harrastivat ne, jotka muutenkin liikkuvat vapaa-ajallaan. (Vasara 1992, 427.)

Suomessa on 1990-luvun alussa arvioitu, että puulaakiurheilua järjestettiin säännöllisesti noin joka viidennessä työyhteisössä, harrastuspohjaista liikuntaa noin joka toisessa työyhteisössä.

teisössä ja taukoliikuntaa noin joka kymmenessä työyhteisössä. Yleisempiä liikuntapalvelun muotoja ovat liikuntapäivät, puulaakitoiminta, omat liikuntavälineet ja liikuntaseura tai -kerhotoiminta. (Puranen 1997, 31.)

1.2 Aikaisempi tutkimus

Henkilöstölehtiin liittyvää tutkimusta on tehty jonkin verran ja 2000-luvun alusta alkaen yhä useammasta lehdestä on tehty yrityksen pyynnöstä lukijatutkimuksia siitä, miten henkilöstölehdessä saadaan paremmin toimiva viestintäkanava lukijoilleen (Norberg 1999, 2). Suurin osa henkilöstölehtitutkimuksen opinnäytetöistä on tehty journalistiikan tai yhteisöviestinnän näkökulmasta keskittyen juuri yrityksen sisäiseen viestintään. Henna Norberg käsittelee pro gradu -tutkielmassaan *Henkilöstölehden rooli organisaation muutosviestinnässä: Terästuulet-lehden tehtävät Rautaruukki Steelin sisäisessä viestinnässä* (1999) henkilöstölehden tehtäviä yhteisön kokonaisviestinnässä ja sitä, millainen asema lehdellä nähdään olevan muutosviestinnässä.

Norbergin tutkielmassa on käytetty lukijatutkimusta, jossa haastattelujen, postikyselyn ja sisältöanalyysin avulla pyrittiin selvittämään lukijoiden ja julkaisijoiden näkemyksiä lehdestä. Norberg (1999, 90) toteaa, että henkilöstölehden vahvuus muutosviestinnässä on taustoittavan tiedon antaminen: mihin muutoksella pyritään ja miksi muutos on välttämätön. Norbergin tuloksista on pääteltävissä se, että henkilöstölehdet voivat olla vaikutuskanavana myös liikunnalle annettujen merkityksien levittämisessä henkilöstön keskuuteen eli millä tavoin henkilöstöä pyritään innostamaan liikunnan pariin, ja miten heitä ohjataan ja neuvotaan harastamaan liikuntaa.

Tutkimukseni aineistona ovat henkilöstölehdet, jotka ovat sidoksissa oman teollisuudenalansa työyhteisöön. Tätä kautta tutkielmani kiinnittyy etnologiseen yhteisötutkimuksen kenttään, joka on varsin laaja. Etnologisen teollisuudenalojen tutkimus on keskittynyt muun muassa lasi-, tiili-, tekstiili-, metsä- ja sahateollisuuteen. Myös eri teollisuudenalojen ammattiryhmät, esimerkiksi satamatyöläiset ja rautatieläiset, ovat olleet tutkimuksen kohteena. (Vanha-Similä 2017, 24. Ks. myös Aho 2019.) Tehdasyhteisöjä on eri tutkimuksissa määritetty painotuksen mukaan hiukan eri tavoin. Maria Vanha-Similä (2017) toteaa väitöskirjassaan *Yhtiöön, yhtiöön! Lapsiperheiden arki Forssan tehdasyhteisössä 1950–1970-luvuilla*,

että yhteisöihin on yleensä liitetty yhteisinä tunnusmerkkeinä tietty alueellisuus, sosiaalisuus vuorovaikutuksessa yhteisön jäsenten välillä ja tietoisuus yhteisöön kuulumisesta. Vanha-Similän mukaan yhteisön arkiseen toimintaan ja sen sosiaalisiin suhteisiin vaikuttaa myös minkälaisia ja miten tiiviitä suhteita yhteisön yksittäisillä jäsenillä on yhteisön ulkopuolella esimerkiksi vapaa-ajalla. (Vanha-Similä 2017, 39–40.)

Vaikka lehdistö nähdään mielipidevaikuttajana ja se tuo esiin aikansa asenteita ja käsitteitä, etnologista lehdistötutkimusta on tehty verrattain vähän. Lehtiaineiston avulla saadaan etnologisessa tutkimuksessa suhteutettua yksittäisen kirjoittajan näkemyksiä kollektiivisiin kulttuurisiin näkemyksiin. Tällöin keskeistä on tutkijan kiinnostus siitä, ”miten lehdet kertovat asioista ja mitä ne nostavat aiheina keskusteluun sekä se, mitä lehdet jättävät mainitsematta.” (Kajander 2020, 35; Turunen 2011, 52.)

Konsta Kajander tutki väitöskirjassaan *Talonpoika, herra, puoliherra. Etnologinen tutkimus puoliherra-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870* (2020) talonpoikaisuuden kulttuurisia malleja kirjoittaen välittämässä kirjoituksissa suomalaisessa sanomalehdistössä. Arja Turunen (2011) puolestaan tutki väitöskirjassaan naistenlehdissä käytyä keskustelua naisten housujen käytöstä diskurssien ja representaatioiden kautta, joiden analysoinnin hän pyrkii sitomaan yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Turusen tutkimuksessa naistenlehdet edustavat pukeutumiskulttuurin osa-alueita, jossa housujen käyttöä käsitellään eli miten lehdet kertovat tutkittavasti kohteesta, mitä kertovat tai eivät kerro, ja kuinka ne rakentavat merkityksiä aiheesta. (Turunen 2011, 32, 52.) Samanlaista näkökulmaa voidaan nähdä olevan myös omassa tutkielmassani, jossa henkilöstölehtien liikunta-aiheiset julkaisut ovat kiinnostavia siitä näkökulmasta, millaisia merkityksiä ne rakentavat liikuntatoiminnasta.

Työpaikkojen liikuntatoimintaa on tutkittu erilaisin painotuksin. Usein myös eri yritykset pyrkivät selvittämään henkilöstönsä liikuntakäyttäytymistä ja -tottumuksia. Sonja Ikonen on liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielmassaan *Työtä, kuntoilua ja bonuksia. Tutkimus työntekijöiden liikunnan tukemisesta* (2011) tutkinut liikunnan tukemisen lähtökohdista kirjallisuuskatsauksen ja empiirisen aineiston kautta. Ikonen tutkielmasta käy ilmi, että liikuntatoiminnan tukemisessa korostuvat työntekijöiden hyvinvointi ja liiketaloudelliset hyödyt. (Ikonen 2011, 64.) Jarkko Puranen on puolestaan liikunnan sosiaalitieteellisessä pro gradussaan *Henkilöstön liikuntakäyttäytyminen, työyhteisöliikunta ja sen edistäminen Rautaruukki Raahe Oy:n terästehtaalla* (1997) pyrkinyt selvittämään tarveanalyysin avulla työyhteisön liikuntakäyttäytymistä. Purasen tavoitteena on kuvata Rautaruukki Raahe Oy:n henki-

löstön liikuntakäyttäytymistä, liikuntamotiiveja, työyhteisöliikuntaan osallistumista ja suhtautumista kyselyn avulla sekä työyhteisöliikunnan kehittämistarpeita. Tutkimustuloksien mukaan terästehtaan henkilöstön liikunta-aktiivisuus on tutkimusajankohtana ollut hieman suomalaisen normaalia liikunta-aktiivisuutta korkeampi. Puranen kuitenkin toteaa, että passiivisten liikkujien osuus (noin neljäsosa henkilöstöstä) on melko suuri. (Puranen 1997, 59, 117.)

Oman tutkimukseni kannalta Purasen tutkimus antaa viitteitä siitä, millaista työpaikka-liikuntaa teollisuustehtaalla on ollut 1990-luvulla. Vaikka Purasen tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää työntekijöiden motiiveja liikunnan harjoittamiseen, voivat samat motiivit myös peilata työnantajan motiiveihin järjestää työpaikkaliikuntatoimintaa. Erkki Vasara (1992, 428) huomauttaa, että 1980–1990-luvuilla työpaikkojen omilla urheilukerhoilla oli huomattava merkitys työyhteisöliikunnan ylläpitämisessä, vaikka työpaikkaliikunnan järjestämisestä vastasivat monet tahot. Ikonen tutkimus taas antaa tiettyjä esioletuksia niille lähtökohdille, joista henkilöstölehdissä saatettiin kirjoittaa liikuntatoimista ja julkaisuissa esiintyvistä perusteluista liikunnan harrastamiselle. Ikonen pohtii myös sitä, että missä määrin työntekijän terveydestä ja liikkumisesta huolehtiminen kuuluu työnantajalle, mikä voi näkyä myös käsittelemieni lehtien sivuilla. (Ikonen 2011, 65.)

Kerkko Huhtainen on tehnyt liikunnan yhteiskuntatieteellisessä pro gradu -tutkielmassaan *Patruunat liikunnan asialla. Liikunta osana teollisuuden sosiaalitoimintaa Suomessa ja Jämsänkoskella 1920–1970-luvuilla* (2014) kirjallisuuskatsauksen teollisuustyönantajien järjestämästä liikuntatoiminnasta. Huhtasen mukaan teollisuustyönantajien harjoittama liikuntatoiminta oli osa teollisuuden sosiaalitoimintaa 1960- ja 1970-luvuille saakka. Tällä huolenpidolla pyrittiin varmistamaan työntekijöiden hyvinvoinnin, lojaaliuden ja työilmapiirin parantaminen mutta myös teollisuusyritysten taloudellinen menestyminen. Huhtanen huomauttaa, että 1960- ja 1970-luvuilla valtio ja kunnat alkoivat sitoutua entistä enemmän liikunnan edistämiseen työpaikoilla, ja liikuntatoiminnan tavoitteet ja toimintamuodot piti määritellä uudelleen ja kansanterveydellisten syiden noustessa keskiöön, kuntoliikuntaan alettiin panostaa. (Huhtanen 2014, 162, 165, 168.)

Työolot - työnilo. Liikunta- ja terveysohjelma osana työolojen kehittämishanketta -julkaisu (1990) paneutuu selvittämään niitä seikkoja, jotka selittävät psyykkisen vireyden vaihteluja ja mikä osuus liikunnalla on mahdollisen vaihtelun selittäjänä varkauteilaisen Altim Control Oy:n henkilöstössä. Hanke pyrki tuomaan perinteisen työsuojelunäkökulman rinnalle huolen ihmisen psyykkisestä hyvinvoinnista. Tutkimusohjelma koostui niin haastatteluista ja kyselyistä kuin seurantatutkimuksesta ja liikunta- ja terveysinterventiosta. (Haavisto, Kirjo-

nen, Palmroth & Helenius 1990, 3, 11.) Terveystoiminnan perusteella osallistujien fyysinen kunto saatiin kohenemaan, mutta huomion arvoista ohjelman tuloksissa oli se, että osallistumattomien tai vähän osallistuvien kunto parani. Mielialan muutokset eivät ohjelman perusteella olleet niin yksiselitteisiä kuin kunnan koheneminen, mutta lähtökohtaisesti liikunnallisesti passiivisten mielialan kohentuminen ohjelman aikana oli selvästi osoitettavissa. (Haavisto, Kirjonen, Palmroth & Helenius 1990, 64, 73.) Hanke toteutettiin vuonna 1989, jolloin Altim Control oli osa Ahlströmin yritysperhettä. On mielenkiintoista nähdä, onko mielialaa ja psyykkistä hyvinvointia tuota henkilöstölehtien sivuilla esiin liikunnasta puhuttaessa, sillä tärkeä tekijä hankkeen onnistumiselle katsottiin olevan yhtiön sisäinen tiedotustoiminta. (Haavisto, Kirjonen, Palmroth & Helenius 1990, 66.)

Oma tutkimukseni ajoittuu työpaikkaliikunnan vaiheeseen, jossa sen päämääriä tarkastellaan uudelleen, ja jolloin työyhteisöliikunnan lajikirjo on laajentunut. Tutkimukseni liittyy osaksi yhteisökulttuurien tutkimuskenttää. Vaikka työntekijöiden liikunnan edistäminen ei ole Suomessa uusi ilmiö, työnantajat ovat jääneet melko syrjään suomalaisessa liikunnan historian tutkimuksessa (Huhtanen 2014, 6). Oman tutkimukseni näen tärkeänä juuri tästä syystä, sillä työpaikkaliikuntaa lähestytään henkilöstölehtien kautta työnantajan näkökulmasta, ja kuinka he viestivät tutkimusaiheesta henkilöstölleen. Tämän näkökulman kautta tutkimuksellani saadaan uudenlaista tietoa työnantajien suhtautumisesta työntekijöihinsä ja heidän liikuntatoimintaansa.

2 VARKAUDEN TEOLLINEN KULTTUURIPERINTÖ

2.1 Varkauden teollinen historia

Hannu Itkonen (2004, 34) toteaa, että Varkautta on usein pidetty maaseudun ja metsien keskelle syntyneenä teollisena vyöhykkeenä. Tutkimukseni kannalta varkautelaisella teollisella historialla on oma merkityksensä. Teollisuuden alan henkilöstölehdet voidaan nähdä osana teollista kulttuuriperintöä ja sen prosesseja. Lehtien kirjoitukset ovat myös osaltaan luomassa teollista kulttuuriperintöä. Tutkielmani keskeisiksi käsitteiksi muodostuvat teollinen kulttuuriperintö, kulttuuriperintöyhteisö ja kulttuuriperintöprosessit. (ks. Sivula 2013, 162.)

Varkauden teollinen historia ulottuu aina 1800-luvun alkupuolelle ja varhainen kehitys perustui alueen vesistöjen tärkeyteen. Jo 1700-luvulla tiedetään Varkaudessa olleen myllyjä ja vesistöjen avulla kulki niin ihmisiä kuin tavaraa. Lisäksi 1870-luvulla valmistunut Taipaleen kanava teki paikkakunnasta läpikulkupaikan. Jo Varkauden teollisuuden alkuvaiheesta asti moninainen puu- ja metalliteollisuus on ollut paikkakunnalle tyypillistä. (Itkonen 2004, 34; Jääskeläinen & Lovio 2003, 11–12.) 1800-luvun loppupuolella Varkauden teollisuus oli kehittynyt siihen malliin, että paikkakunta tunnettiin itäsuomalaisena teollisuuskeskuksena (Itkonen 2004, 59).

1800-luvun lopulla Varkauden laivanrakennuksen tuotannossa tehtiin ennätyslukuja ja arvioiden mukaan vuosien 1862–1912 aikana Varkaudessa rakennettiin 500 laivaa. Laivanrakennuksen merkitys koko paikkakunnalle näkyy siinä, että teollisuustuotteiden kysyntä lisäsi myös konepajatuotantoa. 1900-luvun alussa varkautelainen konepaja sijoittui pääsääntöisesti eniten tuottavien konepajojen joukkoon. Myös puutavaran kysyntä lisääntyi, ja paikallisen käytön lisäksi puutavaraa lähti vesireittejä pitkin muuallekin keisarikuntaan. Puu- ja metallirakentamista tehtiin Varkaudessa rinta rinnan laivatelakoilla. (Itkonen 2004, 58–59.)

Jääskeläinen ja Lovio toteavat teoksessaan *Globalisaatio saapui Varkauteen* (2003), että jo 1800-luvun lopulla Varkaudessa valmistettiin niitä tuotteita, joiden varassa paikkakunnan myöhempi menestys on pitkälti ollut: ”Sahat ja puusepänverstaat edustivat silloista puunjalostusteollisuutta, höyrykattilat ja -laitteet silloista energiateknologiaa ja työkoneet ja sahalaitokset silloisia metsäteollisuuden koneita ja laitteita” (Jääskeläinen & Lovio 2003, 12–13).

Varkauden teollisuudessa elettiin vaikeita aikoja 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen jälkipuoliskolla, sillä maailmanlaajuinen lama ja Venäjän kaupan hiipuminen vaikuttivat kysynnän laskuun. Tehtaanomistaja Paul Wahl ajautui vaikeuksiin, joten hänen teollisuuden omistuksistaan kilpailtiin W. Gutzeit & Co:n ja A. Ahlström Osakeyhtiön kesken. Teollisuuspiireissä oli ymmärretty Varkauden tehtaiden tulevaisuuden mahdollisuudet, sillä suurteollisuuden yksiköksi muuntautuminen nähtiin mahdollisuutena menestykseen, eritoten Ahlströmien piirissä. (Itkonen 2004, 65, 68.)

Tehdaskauppojen lopputuloksella oli pitkän aika välin vaikutus Varkauden tulevaisuudelle. Ahlström Oy voitti lopulta tehdaskaupat vuonna 1909 ja yhtiö ryhtyi korjaus- ja inventointeihin pelastaakseen Varkauden teollisuuden. Varkaus oli vain yksi paikkakunta muiden Ahlströmien toimipaikkojen joukossa, mutta investoinnit alkoivat heti näkyä paikkakunnalla. Vanhojen tehdasrakennusten ja koneiden kunnostamisen lisäksi rakennettiin uutta. 1930-luvulle tultaessa A. Ahlström Oy oli Suomen suurin teollisuusyrittäjä ja tästä syystä Varkaudesta muodostui yksi Suomen suurimmista teollisen alan toimipaikkakunnista. (Jääskeläinen & Lovio 2003, 14–15.)

Tutkielmani ajanjaksona 1960–1990-luvuilla Ahlströmit kehittivät ja laajensivat toimintaansa Varkaudessa. Ahlströmin seula levyjen tuotantokapasiteetti kaksinkertaistettiin 1970-luvulla ja Varkauden paperitehtaalla otettiin vuonna 1969 käyttöön ensimmäinen tietokone. Vuosikymmen myöhemmin perustettiin kehitysosaston tietokoneyksiköstä Altim Control Ky, josta myöhemmin tuli ensin Altim Control Oy ja vuonna 1991 Ahlström Automaatio. Automaatiotoimialaansa tukemaan Ahlström osti vuosina 1988–1989 saksalaisen Lippken. (Jääskeläinen & Lovio 2003, 26–28.)

Altim Controllin ja sen kasvun myötä Varkauteen syntyi alueelle nuori sitoutunut osajien joukko. Nuori yritys toteutti suuria kehitysprojekteja ja 1990-luvun alussa Ahlström Automaatio pyrki voimakkaasti Yhdysvaltain markkinoille mutta samaan aikaan maailmanlaajuinen markkinatilanne heikkeni. Jääskeläinen ja Lovio toteavatkin, että nyky-Varkaus syntyi Ahlström-yhtiön investointien seurauksena. 1980-luvulla kaupunki oli vielä riippuvainen

Ahlström-yhtiön investoinneista mutta samaan aikaan kaupunkiin oli kehittynyt paikallista osaamista ja omaperäistä liiketoimintaa (Jääskeläinen & Lovio 2003, 29.)

Ahlström-yhtiöllä on Varkaudessa pitkä historia, ja tehtaan vaikutus paikkakuntaan on ollut suurta. Tästä syystä Varkaudesta alkoi muodostua yhden tehtaan, yhden yrityksen, ”römmin” Varkaus (Itkonen 2004, 80), mutta 1980-luvulta alkaen kaupunki alkoi itsenäistyä tehtaasta. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion kunnallisia rakenteita luotiin eikä paikkakuntaa enää johdettu tehtaan tai yhtymän pääkonttorista käsin. (Jääskeläinen & Lovio 2003, 29.) Käyttämiäni henkilöstölehtiä on julkaistu varkautelaisille metsä- ja sahateollisuuden sekä konepajateollisuuden tehtaiden henkilöstölle, joiden joukko on ollut tutkimusajankohtana moninaista. Simo Häyrysen ja Anna Sivula toteavat *Tekniikan Waiheet* -lehden pääkirjoituksessa vuonna 2019, että teollinen yhdyskunta on ainutkertainen kudelma, jossa tuotantoteknologia, raaka-aineet, markkinat ja sosiaalinen yhteisö muotoutuvat paikalliseksi kokonaisuudeksi. Teollinen menneisyys on tärkeä osa paikkakunnan tai yhteisön menneisyyttä ja tulevaisuutta. Teollinen kulttuuriperintöyhteisö niin sanotusti merkitsee jotain niin kauan kuin yhteisössä jaetaan ja hyödynnetään sen teollista menneisyyttä koskevaa tietoa. Teollinen kulttuuriperintö ei välttämättä näy pelkästään paikkakunnan katukuvassa, vaan voi olla myös yhteisössä käytetty kieli, työhön liittyvä tapa järjestäytyä, työ- tai ajattelutapa. (Häyrynen & Sivula, 2019, 4.)

2.2 Teollinen kulttuuriperintö

Käsitteenä ”kulttuuriperintö” ja sen määrittäminen on hankalaa sen yleisyyden vuoksi. Kulttuuriperintö on mahdollista määrittellä eri tavoin eri yhteyksissä ja se voidaan jakaa aineelliseen ja aineettomaan kulttuuriperintöön. Teollisella kulttuuriperinnöllä tarkoitetaan niitä teollisen yhteiskunnan ja kulttuurin jälkeensä jättämiä jälkiä, niin aineellisia kuin aineettomia, jotka on otettu palvelemaan yhteisöllistä muistamista. (Hieta, Hovi & Ruotsalainen 2015, 311; Sivula 2013, 162.)

Suomalaisessa tutkimuksessa teollinen kulttuuriperintö vakiintui käsitteenä vuosina 1975–2000. Vielä ennen 1970-lukua tehtaot ja tuotantolaitokset nähtiin enemmän työpaikkoina kuin muistinpaikkoina. Ne olivat osa yhteiskunnan nykyisyyttä. Modernin teollisuuden jälkien perintöä alettiin katsoa uusin silmin, kun teollisuudenalojen tulevaisuuden näkymät

muuttuivat ja monet niistä saattoivat tulla tiensä päähän. Jäljelle jäivät teollisuuden rakennuksia, käyttämättömiä koneita ja alkuperäisen tarkoituksensa menettäneitä teknisiä ja sosiaalisia käytänteitä. (Sivula 2017, 17.)

Kulttuurien tutkimuksessa aineetonta edustavat käsitykset, kokemukset ja erilaiset ilmaukset ja ilmiöt, jotka ovat sidoksissa aineellisuuteen, esimerkiksi esineisiin, aineeseen, tilaan ja kehollisuuteen. Lisäksi aineetonta teollista kulttuuriperintöä voidaan lähestyä tutkimalla teollisuuden aloilla tehtyä työtä, ammattitaitoa ja sen muodostumista, ammattitaidollisen tiedon siirtymistä eteenpäin ja innovaatioprosesseja. (Koski, Opas & Virtanen, 2015, 103; Ihmiset aineettoman teollisen kulttuuriperinnön haltijoina -hankkeen kotisivut, ei pvm.). Sivula huomauttaa, että kulttuuriperintö ei ole annettua eikä itsestään selvyys. Yksilöt, yhteisöt ja instituutiot tekevät valintoja, joiden seurauksena osa menneisyyden jäljistä muokkautuu aktiivisesti yhteisön kulttuuriperinnöksi. (Sivula 2013, 163.)

Kun 1900-luvun alkupuoliskolla Varkautta kaavoitettiin, oli Ahlströmin yhtiö mukana kaavailemassa asuinalueen rakentamista tehtaan työntekijöille. Vilkkain kausi asuntojen rakentamisessa oli 1920-luvun jälkipuolisko, jolloin valmistui peräti 225 Ahlströmin tehtaan omistamaa asuntoa. (Itkonen 2004, 89.) Yhteiset asuinalueet todennäköisesti loivat sosiaalisia suhteita tehtaan työntekijöiden kesken, mikä puolestaan saattoi vaikuttaa myös yhteisön intoon harrastaa liikuntaa. Yhteiset asuinalueet ja käytetyt liikunta- ja urheilupaikat ovat osaltaan luoneet henkilöstön ja liikkujien kesken yhteisöllisyyttä. Toisaalta esimerkiksi asuinalueiden lasten väliset mahdolliset jakolinjat työläis- ja herrainlapsiin saattoi heijastaa myös aikuisten asenteita. Yhteiset liikunnanpaikat ja niissä järjestettävät liikuntatapahtumat pitävät sisällään aineetonta kulttuuriperintöä ihmisten tapoina ja käytänteinä, sekä yhteisön toimintaa ohjaavien arvojen kautta. (Itkonen 2004, 224; Karhunen 2013, 270; ks. myös Vanha-Similä 2017, 210.)

Kulttuuriperintöyhteisö nähdään joukkona ihmisiä, jotka kokevat jakavansa yhteisen historian. Mikko Aho (2019) toteaa kulttuuriperintöyhteisön jäsenten keskuudessa vallitsevan jonkinlaisen yhteisymmärryksen tämän jaetun historian sisällöstä sekä siitä, ketkä yhteisöön kenties kuuluvat. Ihmisillä on yhteisöjen sisällä oikeus muodostaa oma kulttuuri-identiteettinsä, joten kulttuuriperintöyhteisöön kuulumisen ja sen kulttuuriperintöprosesseihin osallistuminen ei ole Ahon mukaan tietoinen prosessi. Ryhmän jäseneksi identifioituminen on vapaaehtoista mutta kulttuuriperintöyhteisöön ja sen prosesseihin osallistuminen sekä representaatioiden luomiseen osallistuminen ei välttämättä ole tiedostettua. (Aho 2019, 39.) Anna Sivula (2013, 163) kutsuu prosessia, jossa jokin menneisyyden jälki valitaan ja tuotetaan

säilyttämisen arvoiseksi todisteeksi, kulttuuriperintöprosessiksi. Kulttuuriperinnön määrittely ei kuitenkaan ole aina itsestään selvyys ja prosessi voi tapahtua joko hierarkian ylätasolla esimerkiksi Unescon tai jonkin maan hallituksen tai instituution määrittelemänä, tai alatasolla yksittäin ihmisten tai ihmisryhmien määrittelemänä (Hieta, Hovi & Ruotsala, 315).

Teollisuuden alan henkilöstölehdet voidaan myös nähdä osana tätä moninaista teollisuuden kulttuuriperinnön muodostumisprosessia. Henkilöstölehdet säilyttävät yhteisönsä historiaa ja niiden kirjoitukset ja tulkinnat niistä ovat niin yhteisössä käytetyn kielen ja toiminta- ja ajattelutapojen representaatioita. Varkautelaisen tehdasyhteisön henkilöstölehtien paikallinen toimituskunta on valinnut, mitkä liikuntatoimintaan liittyvät julkaisut ovat olleet jakamisen arvoisia ja samalla lehden lukijakunta on tuottanut näistä julkaisuista omaa todellisuuttaan. Liikuntatoiminnalle annetut merkitykset ovat ihmisten vuorovaikutuksessa tuotettuja ja osa työntekijöiden arkista todellisuuttaan.

3 AINEISTOT JA MENETELMÄT

3.1 Henkilöstölehdet tutkimusaineistona

Maisterintutkielmani empiirisenä aineistona käytän A. Ahlström Oy:n *Valtteriin Viesti*- ja Enso-Gutzeit Oy:n *Kuitukuriiri* -henkilöstölehtiä. Molemmat lehdet on suunnattu yhtiöiden Varkauden tehtaiden henkilökunnalle. Yleisesti katsotaan, että henkilöstölehtien julkaisusta vastaa yritysjohto, jonka tavoitteena on sitouttaa yrityksen henkilöstö tiukemmin lehden tarjoaman viestintäkanavan kautta yrityksen päämäärien taakse (Michelsen 1991, 319–321). Henkilöstölehdet nähdään siis sisäisenä viestintäkanavana, jonka välityksellä yrityksessä luodaan ja ylläpidetään yhteishenkeä ja identiteettiä (Grahn 2014, 136). Tätä kautta on hedelmällistä lähestyä myös työpaikkaliikunnalle annettuja merkityksiä.

Tutkimukseni sijoittuu osaksi etnologisen lehdistöntutkimuksen kenttää. Tutkimukseni kohteena on julkinen, arkistolehtiaineisto eli joukko erilaisia lehtiartikkeleita, julkaisuja tai kuvituskuvia, jotka ovat tekijänoikeussuojan alaisia. Tutkimus ei lähtökohtaisesti kohdistu yksittäisiin henkilöihin, mutta tutkimuskysymysten kannalta on olennaista tietää viitteellisesti kirjoittajien asemasta lehdessä tai tehdastyöyhteisössä. Tietojen käsittely on tällöin tieteellisen tutkimuksen toteuttamisen pohjalta perusteltua, eikä kirjoittajille tai heidän jälkeläisilleen aiheudu tietojen käytöstä minkäänlaista riskiä. (Tietosuojalaki 1050/2018; Vainio-Korhonen 2017, 29.)

Tutkielmassani käyttämät A. Ahlström Oy:n Varkauden tehtaiden *Valtteriin Viesti* -henkilöstö- ja tiedotuslehdet ovat vuosilta 1966–1993. Lehti on ilmestynyt ensimmäisen kerran vuonna 1964 nimenään *Varkauden Tehtaitten tiedotuslehti*, jota edelsi edellisen vuoden loppupuolella ilmestynyt koenumero. Vuosina 1966–1976 lehti ilmestyi nimellä *Ahlströmin sisäinen tiedotuslehti*. Lehti on nimikilpailun jälkeen ryhtynyt käyttämään nimeä *Valtteriin Viesti* vuoden 1976 syksystä alkaen (”Varkauden tehtaiden tiedotuslehden nimeksi Valtteriin

Viesti”, VV 4/76, 5) ja vuodesta 1983 alkaen lehti on alkanut ilmestyä tabloidikokoisena (”Valtteriin Viesti uuteen kokoon”, VV 1/83, 2.) *Valtteriin Viesti* keskittyi Varkauden metsäteollisuuden myynnin jälkeen olemaan Ahlströmin Varkauden metallilaitosten ja konepajateollisuuden viestintäkanavana henkilöstölleen. (”Enso perustaa tiedotuslehden Varkauteen”, VV 2/87, 2).

1960-luvulta 1980-luvun alkupuolelle Ahlströmin Varkauden tehtaiden henkilöstömäärä vaihteli 3000–4000 työllisen välillä, kun taas vuonna 1993 henkilöstöä oli enää vajaa 700, jolloin lehden julkaisuperinne oli uudistumispaikassa. (”Varkauden tiedotuslehtiperinne uudistumassa”, VV 6/93, 2; Jääskeläinen & Lovio 2003, 16.) Tutkittava ajanjakso on noin 30 vuotta, jolloin lehden levikki on ollut suurimmillaan mutta ajanjakson loppupuolella henkilöstön vähentyminen on mahdollisesti tuonut muutoksia lehden julkaisuun. Ahlströmin Varkauden tehtaiden vaiheittainen myynti 1990-luvun kuluessa ulkomaille on todennäköisesti pakottanut *Valtteriin Viestin* myös paikallisena henkilöstölehtenä lopettamaan julkaisutoimintansa.

Kun Ahlström Oy myi vaiheittain metsäteollisuuden Varkauden tehtaansa Enso-Gutzeitille 1980-luvulla, alkoi Enso julkaista Varkaudessa omaa henkilöstölehteään. Toinen käyttämäni henkilöstölehti *Kuitukuriiri*-lehden ilmestyminen ajoittuu vuosille 1987–2002. Omassa tutkielmassani käsittelyajanjakso on vuodesta 1988 vuoteen 1998. Kyseisenä ajanjaksona Enson tehtaiden toiminta oli suhteellisen katkeamatonta saman yhtiön alaisuudessa. Yhtiön rakenne muuttui vuonna 1998, kun Enso yhdistyi ruotsalaisen Stora AB:n kanssa. Yritysmuutoksen myötä yhtiöstä tuli Euroopan suurin metsäteollisuusyritys. (Itkonen 2004, 389–392; ”Enso perustaa tiedotuslehden Varkauteen”, VV 2/87, 2.)

Suomalaisessa aikakauslehtikentässä teollisuuden ja tekniikan alan aikakauslehdet muodostavat yhden suurimmista lehtiryhmistä, joka voidaan jakaa useisiin eri lehtityyppeihin. Kyseistä aikakauslehdistöä on kuitenkin tutkittu verrattain vähän, joten lehtityyppien luonteenpiirteisiin perustuvia rajauksia on tehty varsin vähän. Teollisuuden ja tekniikan aikakauslehdet voidaan kuitenkin karkeasti jakaa viiteen eri lehtiryhmään: yleistoloudelliset aikakauslehdet, tekniset ja arkkitehtilehdet, asiakaslehdet, henkilöstö- ja tiedotuslehdet sekä kuttajien tekniset aikakauslehdet. Henkilöstö- ja tiedotuslehdet muodostavat lukumääräisesti suurimman ryhmän teollisuuden ja tekniikan aikakauslehdistössä. (Michelsen 1991, 320–321.)

1930-luvulla teollisuudenalan henkilöstölehdet olivat elimellinen osa yritysten henkilöstö- ja huoltopoliittista toimintaa. Teollisuuslaitoksilla oli sotien syttyessä julkaisufoorumi, jonka avulla sitoa työntekijät sotaponnistuksiin. Michelsenin mukaan (1991, 353) henkilöstö-

lehtien perustaminen Suomessa voidaan jakaa kahteen vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe ajoittuu 1941–1943, jolloin lehdet oli tarkoitettu pääsääntöisesti koti- ja taistelurintaman väliseksi viestintäkanavaksi. Toinen aalto henkilöstölehtien perustamisessa ajoittuu vuosiin 1945–1948. Rauhan ja sotakorvausten myötä voimavarat oli käännettävä teollisuuden osalta täyttämään jälleenrakennuksen vaatimukset ja vapaa-ajantoimintaan liittyvät artikkelit yleistyivät. (Michelsen, 1991, 353–354.)

1960-luvulle tultaessa tiedottaminen ja organisaation toiminnan avaaminen olivat niitä toimia, joilla yritysjohto pyrki lisäämään työntekijöiden työmotivaatiota ja työiihtyvyyttä. Nyt henkilöstölehdet valjastettiin entistä enemmän sisäiseen tiedotukseen ja osaksi yritysten suhdetoimintaa, kun kunnat ja valtiot ottivat entistä enemmän vastuulleen aikaisemmin teollisuusyrityksen kuuluvia toimintoja, kuten lastentarhat, koulut, sairaanhoidon ja muun sosiaali-toiminnan alueet. (Michelsen 1991, 366.)

Teollisuusyritysten viestintäverkostoon kuuluivat myös ilmoitustaulut, tiedotteet, informaatiotilaisuudet ja kyselytunnit. Nämä väylät eivät kuitenkaan mahdollista tiedon säilyttämistä, keräämistä ja jalostamista samalla tavalla kuin painetut henkilöstö- ja tiedotuslehdet. Tärkeimmäksi yrityksen sisäiseksi tiedotusvälineeksi henkilöstölehdet nostaa niiden yleiset, aikakauslehdelle tyypilliset ominaisuudet. 1970-luvun jälkeen henkilöstölehti-termi toimi yleisnimikkeenä, jonka alle henkilökunta-, tiedotus- ja asiakaslehdet sijoittuvat. Kuitenkin käytännössä näiden edellä mainittujen eri lehtityyppien välinen rajanveto on hankalaa ja suurin osa henkilöstölehdistä onkin erilaisia yhdistelmiä henkilökunta-, tiedotus- ja asiakaslehtityypeistä. Työnjaollisesti tiedotuslehdet ovat yhden tuotantoyksikön suppeahko julkaisu, joka ilmestyi tarpeeseen. Sen sivuilla varattiin tilaa työtehtäviin liittyviin kysymyksiin, koulutukselle, palkkaukselle, työ- ja sosiaaliasioille, ruokailulle ja muulle henkilöstöpolitiikalle. Yrityksen yleisinformaation antaminen jäi henkilöstölehdille: vapaa-ajantoiminta, harrastukset, henkilöuutiset ja haastattelut kuuluivat julkaistaviin aiheisiin. (Michelsen 1991, 366–367.)

Käytän tässä tutkielmassa termejä henkilöstö- ja tiedotuslehti, sillä ne esiintyvät aineistossani. Lisäksi molemmissa käyttämissäni lehdissä julkaisut ovat liittyneet muun muassa tehdaslaitosten toiminnan ja hallinnon tiedottamiseen, eri tapahtumista ilmoittamiseen, tehdasvierailuihin, henkilöstöuutisiin, työturvallisuuteen ja työsuojeluun liittyvien asioiden käsittelyyn. Lehdissä on käsitelty myös tehdasympäristön ulkopuolella tapahtuvaa toimintaa, kuten urheilu- ja liikuntatoimintaa, loma-asuntojen- tai asunnonvuokrausta, lastenhoitoa tai kirjastotoimintaa. Erilaisia teemanumeroita on myös julkaistu, esimerkiksi työturvallisuuteen tai ympäristönsuojeluun liittyen.

Kumpaakin henkilöstölehteä on julkaistu hiukan eri määriä. Tyypillisesti aikakausleh-
tien ilmestymistahti on kerran viikossa tai vähintään neljä kertaa vuodessa (Kuutti 2006, 8).
Parhaimmillaan *Valtteriin Viesti* ilmestyi 1970–1980-luvuilla kerran kuukaudessa eli 12 ker-
taa vuodessa, mutta useimmiten lehteä on ilmestynyt 11 numeroa vuodessa. 1960-luvulla
lehti on ilmestynyt 10 kertaa vuodessa ja vähimmillään vuosina 1987–1993⁴, jolloin *Valtteriin*
Viesti ilmestyi kuusi kertaa vuodessa. *Kuitukuriiri* on ilmestynyt viisi-seitsemän kertaa vuo-
dessa, yhtäjaksoisesti kuusi numeroa vuodessa on ollut vuosina 1993–1998. Sivumäärä *Valt-*
teriin Viestissä on ollut 4–8 sivua mutta *Kuitukuriiri* on ollut parhaimmillaan 16 sivuinen.
Myös urheilu- ja liikuntatoimintaa käsitteleviä julkaisuja on ollut vaihtelevasti. Parhaimmil-
laan vuoden jokaisesta numerosta löytyy vähintään yksi liikunta-aiheinen julkaisu. Kesäai-
kaan ilmestyneissä lehdissä on harvemmin liikunta-aiheisia julkaisuja ja painopiste on selke-
ästi keväässä ja syksyissä, jolloin yhtiöiden kuntotempaukset ja puulaakiottelut järjestettiin.

Olen valinnut tarkemman analyysin kohteeksi lehdistä julkaisut, joissa käsitellään jol-
lain tavalla tehtaiden henkilöstön liikunta- ja urheilukäyttäytymistä. Niissä on käsitelty muun
muassa tehtaan henkilöstölle suunnattuja liikunta- ja urheilutapahtumia, puulaakikilpailuja ja
kuntokampanjoita. Ne ovat voineet olla ilmoitusluonteisia julkaisuja, valistusluonteisia ohjei-
ta omasta kunnosta huolehtimiseen ja yhtiön henkilöstön kilpailumenestyksestä kertovia jul-
kaisuja. *Valtteriin Viesti* -lehdessä on oma palstansa urheilu- ja liikuntajulkaisuille, *Kunnon*
asiaa, josta suurin osa analysoinnin kohteiksi valikoituneista julkaisuista löytyvät, mutta niitä
on saattanut olla myös *Järjestöt* -palstan alla. *Kuitukuriirin* kohdalla samanlaista liikuntapals-
taa ei ole ollut vaan liikuntaan liittyvät julkaisut ovat olleet lehden muiden artikkelien seassa.
Käytän lehdistä tekstin sisäisissä viittauksissa lyhenteitä KK (*Kuitukuriiri*) ja VV (*Valtteriin*
Viesti).

3.2 Tutkimusmenetelmät ja -analyysi

Tutkimukseni lähestymistapa on aineistolähtöinen. Olen käynyt tutkimusaineistoni lehtien
vuosikerrat läpi lehti lehdeltä, sillä lehdissä on hyvin harvoin sisällysluetteloita, joiden avulla
helpottaa tiedonhakua. Suurin osa aineistostani on kirjoitetussa muodossa mutta molemmissa

⁴ Käyttämistäni *Valtteriin Viesti* -lehdistä puuttui *Valtteriin Viesti* no. 1/1993, muuten sain haltuuni skanna-
tuista lehdistä puuttuvat numerot tutkittavalta ajanjaksolta Jyväskylän yliopiston vapaakappalekokoelmasta.

lehdissä esiintyy jonkin verran myös liikuntatoimintaan liittyvää kuvitusmateriaalia sekä liikunta-aiheisten tapahtumakertomuksien yhteydessä valokuvia ja kuvatekstejä.

Analyysissani pyrin käsittelemään kielellisiä valintoja, joiden avulla puhujien ja lukijoiden välistä suhdetta rakennetaan. Myös se, millaisia ilmauksia kirjoitusten kohteesta käytetään tai millaisin ilmaisin lukijoita mahdollisesti puhutellaan, on aineistoanalyysin kohteena. Ajallinen ja paikallinen ulottuvuus on myös analyysini kohteena.

Lähestyn aineistoani tekstianalyysin näkökulmasta, jolloin lähiluku soveltuu etnologisen lehdistöntutkimuksen menetelmäksi. Konsta Kajanderin (2020, 64) mukaan tämä on mielekästä silloin, kun analyysin keskiössä ovat lehtien sisällöt, niihin kuuluvat sisältöluokat, kirjoittajat ja heidän tulkintansa. Aineiston teemojen määrittely ja luokittelu luovat välttämättömän pohjan tutkimuskohteen piirteiden peruskuvaukselle. Tekstejä täytyy tarkastella myös osana niiden julkaisuhetken aikakautta ja laajempaa kulttuurista kontekstia, mikä korostuu menneisyyden kulttuurien tutkimuksessa, sillä aikalaisten toiminnan edellytysten ymmärtäminen olisi käytännössä mahdotonta ilman kontekstuaalisia tekijöitä. (Kajander 2020, 64.)

Tekstianalyysissa tekstilaji eli genre on Vesa Heikkisen (2020) mukaan ymmärrettävissä toisaalta tekstintuottamis- ja tulkitsemisprosesseihin vaikuttavana kulttuurisena käytänteenä ja toisaalta teksteistä tulkittavissa olevina merkityksinä. Genreihin sisältyy myös arvohierarkioita, esimerkiksi virastokielinen päätös kuvaa selkeästi asiantuntijan ja maallikkokansalaisen eroa. Heikkinen huomauttaakin, että olennaista näistä hierarkioista on huomata se, että ihmisellä on erilaisia mahdollisuuksia vaikuttaa tekstilajeihin: ketkä tuottavat, levittävät ja tulkitsevat mitään tekstiä. (Heikkinen 2020, 36–37.)

Lähiluvussa ei ole kyse pelkästään lukemisesta. Lähiluvun prosessi muuttuu edetessään sanallisesti tulkitsevaksi. Analyysi alkaa sisältämään entistä enemmän tekstin pohjalta tapahtuvaa reflektointia sen sisällöstä ja sanottavasta. (Pöysä 2015, 31–32.) Pohjaan oman tutkimusmenetelmäni Konsta Kajanderin väitöskirjassaan *Talonpoika, herra, puoliherra. Etnologinen tutkimus puoliherra-kategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870* (2020) esittelemään kontekstuaaliseen lähilukuun. Vaikka hänen tutkimuksensa kohdistuu sanomalehdistöön, on hänen käyttämänsä kontekstuaalinen lähiluvun menetelmä hyödyksi myös oman tutkielmani aineiston analysointiin, sillä Kajander on pyrkinyt avaamaan mikrotason näkökulmaa talonpoikaiskulttuuriin ja oman tutkielmani kannalta pyrkimys on lähestyä liikuntatoiminnan näkökulmia mikrotason tehdastyöyhteisön viitekehyksessä.

Aluksi olen pyrkinyt alustavaan tekstien teemoitteluun, joka käytännössä tarkoittaa valitun lehtiaineiston tekstitiedostoiksi muokkaamista ja kirjoitusten perustietojen hahmottamista: kuka kirjoitti, mitä genreä kirjoitus edustaa ja millainen asiayhteys liikunnalle annettiin. Tämän jälkeen olen pyrkinyt hahmottamaan tekstien ulkoisen kontekstin. Tutkimuskirjallisuuden avulla olen selvittänyt esimerkiksi yhtiön vaiheita ja niiden vaikutusta kirjoittajaan. Kolmanneksi sisäisten ja ulkoisten tekijöiden hahmottamisen jälkeen olen tehnyt tekstien teoreettisen uudelleenluennan lähiluvun avulla. Pyrin vastaamaan kysymyksiin siitä, mikä on kirjoittajan pääargumentti ja mitä hän pyrkii saavuttamaan kirjoituksellaan. Ilmenikö kirjoituksissa vertais- ja vastakkaisryhmiä ja millaisia kuvauksia niistä annettiin? Millaisia sanavalintoja käytettiin? Onko samoja teemoja käsittelevien tekstien välillä eroja tai yhtäläisyyksiä?

Koska tutkimukseni kohteena on kirjoitettu kieli ja kielenkäyttö, on minulla analyysiani tukemassa Stuart Hallin (1997) teoria representaatioista eli se, millaista kuvaa todellisuudesta rakennetaan kielellisin keinoin. Hallin mukaan asioiden todellisuus on lähtökohtaisesti jo olemassa valmiiksi mutta niille annetut merkitykset eivät. Merkityksiä siis annetaan ja tuotetaan aktiivisesti kielellisten keinojen avulla. (Hall 1997, 24.)

Kielen avulla tuotettavia representaatioita syntyy Hallin mukaan pääsääntöisesti kolmenlaisen lähestymistavan kautta. Lähestymistavassa, jota Hall kutsuu reflektiiviseksi, asian merkitys on jo olemassa, mutta kieli toimii heijastavana tekijänä kohteen ja sen merkityksellistämisen välillä. Tarkoituksenmukaisessa lähestymistavassa taas sanat tarkoittavat juuri sitä, mitä kirjoittaja on niiden halunnutkin tarkoittavan. Kolmas lähestymistapa eli konstruktionaalinen lähestymistapa, ottaa huomioon kielen sosiaalisen luonteen, joka vaaditaan kahden muun lähestymistavan toimimiseen. Sosiaalisessa kanssakäymisessä kielellisten ja kulttuuristen merkityssysteemien kautta erilaisia asioita ja tapahtumia merkityksellistetään. (Hall 1997, 24–25.)

Kieli nähdään siis lähtökohtaisesti ”joustavana resurssina, ja sitä voidaan käyttää eri tavoin eri tilanteissa ja eri aikoina”, jolloin sen nähdään olevan kietoutunut sosiaaliseen toimintaan (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 13). Kielelliset representaatiot ovat myös ajattelu- ja toimintatapoja välittäviä mentaalisia representaatioita, jotka ovat laajemman yhteisön sosiaalisesti jaettuja ajattelutapoja, eivät pelkästään yksilöllisiä ajatuksia (Kajander 2020, 36).

Henkilöstölehtien kirjoitukset voidaan siis ymmärtää etnologisen lehdistötutkimuksen näkökulmasta sekä kielellisten että mentaalisten representaatioiden tuotteiksi. Tekstit ja niiden kieli voidaan Kajanderin mukaan nähdä välineenä, jolla kirjoittajat voivat ilmaista julkisessa keskustelussa ajatuksiaan, esimerkiksi odotuksiaan, tarkoitusperiään ja toiveitaan muille

ihmisille eli lukijoilleen. Ajattelutavat itsessään eivät ole etnologisen tutkimuksen kohteena vaan niiden kulttuuriset ilmaukset. Kajander toteaa, että kulttuuriset ilmaisut ovat resursseja kirjoittajien ja heidän yleisönsä välisessä kommunikaatiossa. (Kajander 2020, 41.)

Oman tutkielmani kannalta tämä tarkoittaa sitä, että henkilöstölehtien avulla voidaan luoda tietynlaista todellisuutta liikunnan harjoittamisesta työpaikkayhteisön kontekstissa. Huomio kiinnittyy siihen, millaista kuvaa aiheesta tuotetaan, minkälaisia sanavalintoja teksteissä käytetään käsiteltäessä liikuntatoimintaa. Tekstien välityksellä pyritään luomaan suhdetta lehden toimituskunnan ja lehden lukijakunnan eli työyhteisön välille mutta samalla pyritään myös vaikuttamaan kohdeyleisöön. Toisaalta tekstien tulkinnassa on haasteellista se, että teksteistä ei välttämättä ilmene kaikki tieto selkeästi vaan osa tiedosta sanotaan lehden ulkopuolella esimerkiksi yhtiöiden liikuntajaoستojen kokouksissa tai yleisillä ilmoitustauluilla.

3.3 Lehtiaineisto arkistomaailmassa

Koska kirjoitan maisterintutkielmani osana arkistohallinnan maisteriohjelmää, pohdin myös hiukan arkisto- ja asiakirjahallinnan näkökulmasta aihettani. Arkistohallinnan tematiikkaa on tarkoitus lähestyä tarkastelemalla aikakaus- ja sanomalehtiaineistojen säilytettävyyttä ja erityispiirteitä aineistona.

Kansalliselle kulttuuriperinnölle tärkeiden asiakirjojen säilyminen ja käytettävyys on pyritty varmistamaan arkistolaissa (831/1994) ja se koskettaa julkishallinnollisia viranomaisia. Näitä aineistoja ovat täydentämässä yhteiskunnallisen ja tutkimuksellisen arvon omaavat yksityisarkistojen kokoelmat, joiden avulla kuva yhteiskunnasta monipuolistuu. Arkistoteoreettiseen keskusteluun ne ovat kuitenkin nousseet vasta 2000-luvulla. (Nupaniittu & Peltonen 2021, 13.)

1990-luvulla arkistotieteissä huomio alkoi kiinnittyä kulttuuriin valtarakenteiden sijaan. Arkistot alettiin nähdä kulttuuristen käytänteiden muodostamina kokonaisuuksina. Enää ei ajateltu, että arkistossa säilytettävä tieto oli vain virallisten rakenteiden takia muodostunutta tietoa vaan huomio alkoi kiinnittyä enemmän muun muassa asiakirjan laatijaan, laatimisprosessin kontekstiin, päämääriin, suhteisiin ja todennettavuuteen. Viranomaisarkistot eivät tästä näkökulmasta enää taltioineet vain omaa toimintaansa vaan koko yhteiskuntaa käsittelevää tietoa. (Hupaniittu & Peltonen 2021, 8–9.)

Suomen asiakirjallinen kulttuuriperintö koostuu huomattavissa määrin eri yritysten arkistoista. Vaikka yritysten arkistonmuodostus ei ole yhtä lailla laissa määriteltyä kuin julkisten viranomaisten, säännöstelee niiden asiakirjahallintaa oikeudellinen sääntely, esimerkiksi kirjanpidon näkökulmasta. Yritysten arkistonmuodostus on kaikesta huolimatta vapaampaa kuin viranomaisten. Tästä syystä yksityisiä ja yritysten arkistoja voi haitata tietynlainen informaation köyhtyminen, kun esimerkiksi päätösten taustoja ei avata muodollisessa pöytäkirjassa. Toisaalta monet yrityksistä ovat pyrkineet turvaamaan oman historiansa eli oman perintönsä kannalta keskeisten asiakirjojen säilymistä. (Lybeck et al. 2006, 100.) Maarit Grahn (2014) huomauttaa, että yritysten arkistot ovat siitä merkityksellisiä, että niissä säilytetään asiakirjoja, joita ilman joidenkin menneisyyden tapahtumien tutkiminen olisi hankalaa. Toisaalta monet yritysarkistot tuottavat tavallisesti palveluja yrityksensä sisäisiin tarpeisiin eivätkä ole suuren yleisön saavutettavissa samalla avoimuudella kuin esimerkiksi museoiden aineistot. (Grahn 2014, 130.)

A. Ahlström Oy:n arkisto sijaitsee yrityksen kotipaikkakunnalla Noormarkussa pääkonttorin yhteydessä. Se on niin sanottu keskusarkisto, jossa on arkistoituna muun muassa yhtiön johdon arkistomateriaalia. Kaikkea yrityksen historiaan liittyvää aineistoa ei säilytetä Noormarkussa, sillä muillakin tehdaspaikkakunnilla on ollut omia arkistojaan. Pääasiassa Varkauden ja Karhulan tehtaiden arkistomateriaalia säilytetään Elinkeinoelämän Keskusarkistossa (ELKA). Ahlström-konsernin aineistoa, johon myös *Valterin Viesti* kuuluu, on sijoitettu Varkauden museoilla ja osa on nykyisen Stora Enson hallussa. *Kuitukuriiri* on osana Stora Enso Oyj:n arkistoa sijoitettuna myös ELKA:an, jossa itse vierailin aineistoa tutkimassa. (Grahn 2014, 130–131.)

On selvää, että tiedonkeruun ja tallennuksen näkökulmasta arkistoilla ja niiden asiakirjamateriaalilla on keskeinen rooli. Koko asiakirjallinen kulttuuri, johon kuuluu aineistoa kirjeistä valokuviiin ja äänitteisiin, on syntynyt todistusvoimaisuuden vaatimuksesta. Kun tietoa on tallennettu, se on muutettu materiaaliseen muotoon, joka on todennettavissa alkuperäisen tietosisällön mukaiseksi. Jokainen asiakirjoista on muodostunut laatijoidensa subjektiivisten tavoitteiden perusteella. Historialliseksi lähteeksi muututtuaan asiakirjan todistusvoima säilyy: se on edelleen tunnistettavissa ja tulkittavissa. Outi Hupaniitti painottaa, että historiallisena lähteenä asiakirjat myös todentavat menneitä tapahtumia ja kuvaavat niiden kulkua eivätkä vain dokumentoi niihin kirjattua tietoa. (Hupaniitti 2021, 26–27.)

Lehtiaineistot, joita itse käytän tutkielmani aineistona, ovat painotuote, joten niillä ei ole asiakirjoille tyypillistä semanttista ainutlaatuista merkitystä eivätkä painotuotteet pääsääntöi-

sesti kuulu arkistoihin. Suomessa on pääsääntöisesti noudatettu periaatetta, jossa arkistonmuodostajan itsensä tuottamia tai teettämiä julkaisuja on arkistoitu sen arkistoon. Arkistonmuodostaja voi myös siirtää julkaisemiaan painotuotteita vapaakappalekirjastoiden säilytettäväksi. (Lybeck et al. 2006, 123.) Painotuotteet lukeutuvat kulttuuriaineistojen tallentamista ja säilyttämistä määräävän lain (1433/2007) piiriin. Laki määrää, että Suomessa valmistetuista painotuotteista luovutetaan kappaleet vapaakappalekirjastojen säilytettäväksi. Laki myös antaa Kansalliskirjastolle oikeuden verkkoaineistojen tallentamiseen. Näistä syistä en itse ollut sidoksissa vain yhden arkiston tai vapaakappalekirjaston aineistoihin tutkielmaa tehdessäni ja hyödynsinkin molempien käyttämieni lehtien kohdalla niin ELKA:n kokoelmia kuin Jyväskylän yliopiston vapaakappalekokoelmaa. Myös Ahlströmin tehtaiden henkilöstöön kuuluneen henkilön omat *Valtteriin Viesti* -lehdet olivat skannattavissa tutkielmani käyttöön.

Vielä pari vuosikymmentä sitten digitalisaatio ja analogisen aineiston digitointi nähtiin vastakohdaksi kulttuurisen arkistoaineiston säilyttämiselle. Näkökulma on niistä ajoista muuttunut radikaalisti useiden ympäri maailmaa toteutuneiden digitointiprojektien ansioista. Näiden projektien tarkoituksena oli saattaa kulttuurista pääomaa laajemman yleisön tietoisuuteen. Richard J. Cox on vuonna 2010 ilmestyneestä artikkelissaan todennut, että digitalisaatio nähdään helppoutena päästä käsiksi dokumentaariseen/asiakirjalliseen perintöön ja hänen mukaansa digitalisaatio ja asiakirjahallinta sähköisessä muodossa ovat saaneet kannatusta myös sen prosessin ansiosta, joka on tehnyt sähköisesti muodosta entistä luotettavampia. Digitalisaation myötä myös arkisto- ja asiakirjallistustyötä on määritelty uudelleen. (Cox 2010, 216, myös Salmi 2021, 11–12.)

Viimeisten muutaman vuosikymmenen aikana sanomalehtiaineistojen digitalisointi on ollut suosiossa ja digitoidut sanomalehdet ovat esimerkki suuresta datasta, joka on muuttanut tutkimustapoja, joilla lähestytään esimerkiksi 1700- ja 1800-lukuja. Kansainvälisesti on olemassa monia digitaalisia sanomalehtitietokantoja, mutta eri maiden digitointitahti ei ole ollut samanaikaista. Myös aineistojen käyttörajoitukset vaikuttavat niiden käyttöön. Suomessa on pitkät perinteet lehtiaineiston digitoinnissa. Kansalliskirjasto on digitoinut erilaisia sanomajä aikakauslehtiä vapaaseen käyttöön ja digitoituja aineistoja on tällä hetkellä yli viisitoista miljoonaa sanomalehtisivua (Kansalliskirjasto, 13.10.2022). Toisaalta mitä lähemmäs nyky päivää tullaan, sitä useammin tekijänoikeudet rajoittavat aineistojen sähköistä käyttöä, vaikka ne vapaakappalekirjastoissa ovatkin saatavilla. Hannu Salmi (2021) nostaa esiin myös maantieteellisen ongelman erilaisista tavoista toteuttaa digitointia. Osassa maissa aineistojen säh-

köiseen muotoon muuttaminen on annettu tehtäväksi yksityisille yrityksille, jotka sitten myyvät palveluitaan kalliilla hinnalla esimerkiksi yliopistojen käyttöön. (Salmi 2021, 17–18.)

Cox huomauttaa, että jos arkistoala ei lähde digitalisaatioon mukaan, aineistojen käyttäjät hylkäävät ne ja etsivät vaihtoehtoisia lähteitä muualta sähköisessä muodossa (Cox 2010, 218). Salmen mukaan varsinkin globaalilla tasolla erilaisten käyttölisenssien hankinta voi olla tutkijoille hankalaa ja se sulkee monia aineistoja tutkimuksien ulkopuolelle. Vaikka digitalisaatio onkin mahdollistanut maantieteellisesti kaukaisten aineistojen käytön, on se myös ohjaamassa tutkimuksen suuntaa ja epäsuorasti myös sitä, miten ja mitä tutkitaan. (Salmi 2021, 18–19.) Suomalaisessa arkistokeskustelussa arkistojen vuorovaikutus ympäröivään yhteiskuntaan muodostuu pääsääntöisesti juuri tutkimustyön kautta mutta arkistojen sisältämän kulttuuriperinnön yhteiskunnallinen vaikuttavuus on jäänyt vähäiseksi. (Hupaniittu 2021, 38).

4 TYÖPAIKKALIIKUNTA JA SILLE ANNETUT MERKIT TYKSET

4.1 Henkilöstölehtien liikuntatekstien sisältöluokat

Sotien jälkeen sotahuoltoon liittyneet aineistot henkilöstölehtien sisällöissä alkoivat korvautua lähinnä vapaa-ajantoimintaan liittyvillä artikkeleilla. Näin ollen niistä tuli pitkälti 1930-luvun ensimmäisten teollisuuden henkilöstöjulkaisujen kaltaisia. Enso-Gutzeit Oy:n lehti oli ennen sotia henkilöstölehtien rintamalla johtava urheilulehti, ja etenkin maaseudun teollisuuden henkilöstölehdissä urheilun osuus oli hyvin runsasta. (Michelsen 1991, 354.)

Käyttämässäni henkilöstölehdissä on eroteltavissa erilaisia sisältöjä ja niistä pystyy hahmottamaan erilaisia lajityyppejä. Lajityyppi eli journalistinen genre auttaa hahmottamaan kullekin jutulle erilaisia journalistisia, soveltuvia ja ominaisia muotokielellisiä elementtejä. Genre on siis yksittäisen jutun identiteetti, joka noudattaa tiettyjä konventioita ja joka on tietyssä suhteessa jutun tarkoitukseen, muotoon ja merkitykseen. Genren voidaan siis katsoa olevan signaali siitä, mitä lukija voi jutulta odottaa. (Kuutti 2006, 76.)

Vaikka molemmista käyttämistäni lehdistä on erotettavissa monipuolista sisältöä, ovat ne lehdistöjournalismiin verrattuna sisällöltään suppeampia. Niin *Valtteriin Viestistä* kuin *Kuitukuriirista* on kuitenkin löydettävissä pääkirjoitukset, yhtiön sisäisiä uutisia, työpaikan henkilöstöilmoituksia, tervehdyksiä ja runoja, valistavia artikkeleita, mielipidekirjoituksia ja vastineita niihin, tapahtumailmoituksia sekä -kertomuksia. Suurin osa työpaikan liikuntatoimintaan keskittyvistä teksteistä sijoittuvat molemmissa käsittelemissäni lehdissä pääsääntöisesti tapahtumailmoituksiin ja -kertomuksiin. Kuten aikaisemmin luvussa 3.1. Henkilöstölehdet tutkimusaineistona mainitaan, monet analysoinnin kohteeksi valikoituneet julkaisut ovat tehdasyhteisön liikunta- ja urheilutapahtumiin, puulaakikilpailuihin ja kunto-

kampanjoihin liittyviä julkaisuja. Sisältöluokituksiltaan ne ovat voineet olla *ilmoitusluontoisia* lyhyitä julkaisuja, esimerkiksi kilpailukutsuja tai tapahtumailmoituksia, valistusluonteisia *ohjeita* omasta kunnosta huolehtimiseen ja yhtiön henkilöstön kilpailumenestyksestä *kertovia* julkaisuja. Eniten liikunta- ja urheilutoimintaa kuvaavia ja niihin liittyviä merkityksiä ilmenee juuri jälkimmäisissä ryhmissä mutta lähemmällä tarkastelulla myös ilmoitukset saattavat kertoa työpaikkayhteisön liikuntatoiminnasta. Molempien lehtien sisällöistä täytyy huomioida se, että monet liikuntatoimintaan liittyvät julkaisut, eritoten ilmoitusluontoiset tekstit, ovat vuosittain toistuvia. Myös monet kilpailukertomukset ja muut tapahtumakertomukset ovat usein vuosittain järjestettäviin tapahtumiin sidoksissa, esimerkiksi kuntokampanjat tai puulaakipallosarjat ja niihin liittyvät tuloskertomukset.

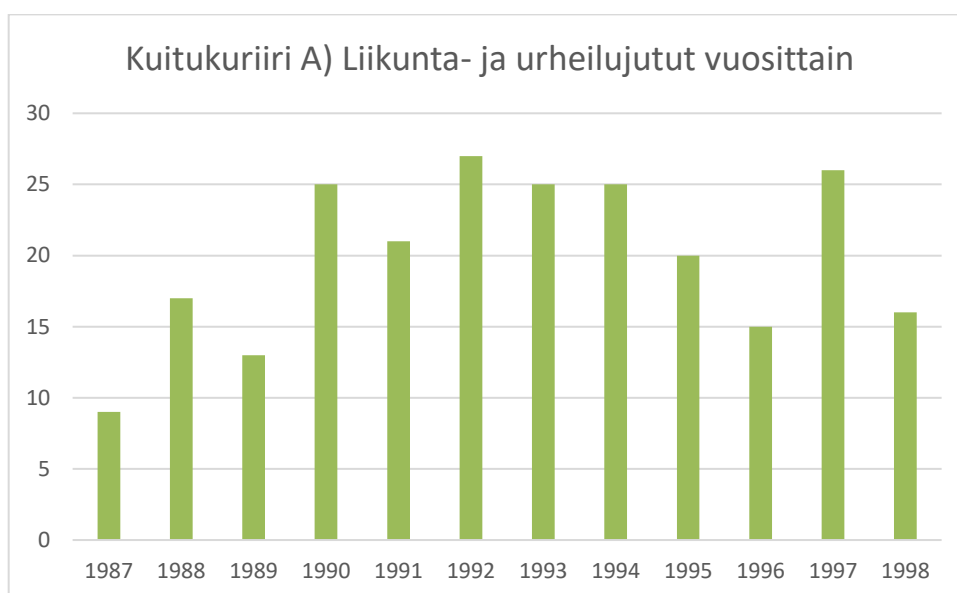
Esimerkiksi tarkasteltaessa *Kuitukuriiria* vuonna 1992, ilmoitusluontoisia julkaisuja oli seuraavasti: ”Uimahalliliput” (KK 1/1992, 15) eli ilmoitus uimahallin käyttöön oikeuttavista lipuista ja niiden saatavuudesta osastoilla, ”HUOMIO! HUOMIO! ENSOLAISTEN LENTOPALLOVUOROT 1.9.1992-31.5.1993” (KK 4/1992, 11) ja kilpailukutsu ”ENSO-KONSERNIN GOLF-MESTARUUSKILPAILUT Enso Trophy” (KK 2/1992, 8) puolestaan ilmoittivat tehostetusti isoilla kirjaimilla edellinen ensolaisten omasta lentopallovuorosta ja jälkimmäinen osallistumisesta golfkilpailuun. Myös lokakuussa ”Syksyn kuntokampanja 3.10.-25.10.1992” (KK 4/1992, 10) -julkaisussa ilmoitettiin kuntokampanja alkavaksi samoilla pisterajoilla ja säännöillä kuin ennenkin. Molemmissa lehdissä julkaistut tuloslistaukset erilaisista kilpailutapahtumista lukeutuvat myös ilmoitusten joukkoon.

Ohjeenomaisia julkaisuja puolestaan edustavat esimerkiksi *Valtteriin Viestissä* vuonna 1977 korostetusti erilaiset selän hyvinvointiin liittyvät julkaisut, muun muassa numerossa 5 julkaistu ”Selkä on monelle ongelma” ohjeistaa nelivaiheisella jumppaohjeella parantamaan selän hyvinvointia, sillä miten ”*selkämme pysyisi kunnossa, jos meillä ei ole käsitystä siitä, missä asennossa selkämme pitäisi olla [--]*” (VV 5/1977, 5). Vuonna 1990 *Kuitukuriirissa* on kuvitettuna erilaisia jumppaohjeita syksyn taukojumppahetkiin, sillä ”*kesän aikana jumpat ovat jääneet ja laiskuus tässä mielessä voittanut – olisi taas syytä ryhdistäytyä!*” (”Taukojumppaa syksyn synkeyteen...”, KK 6/1990, 11.)

Monet kertomukselliset julkaisut liittyvät ahlströmiläisten tai ensolaisten kilpailumenestykseen tai ovat tapahtumakuvaauksia. Vuonna 1985 *Valtteri Viestin* numerossa 10 kirjoitetaan lentopallo-ottelusta prosessilaitetehtaan ja seulalevytehtaan välillä: ”*Hienokseltaan ennakkosuosikin asemassa kentälle astellut PLT:n joukkue joutui nöyrytmään kaksi ensimmäistä erää hyvin latautuneelle vastustajalle, joka vapautuneella pelillään otti luulot pois haasta-*

jalta ottelun alussa.” (”Prosessilaitetehdas kaatoi seulalevytehtaan 3–2 lentopallossa”, VV 10/1985, 3.) Vuoden 1992 *Kuitukuriirin* numerossa 3 vapaa-ajantoimikunnan edustaja kirjoittaa Varkauden isännöidessä Enso-Yhtymän lentopallomestaruusturnausta Varkauden tehtaiden lentopalloilumenestyksestä. Naisten sarjaa ei saatu kokoon, joten Varkauden lentopalloilevien naisten oli tyydytettävä pelihimonsa ”[--] *ensikertaa järjestetyssä sekasarjassa* [--]”, jossa varkautelaiset ottivat lopulta kaksoisvoiton. (”Uimaharju ja Enso lentopallon mestareita”, KK 3/1992, 8.)

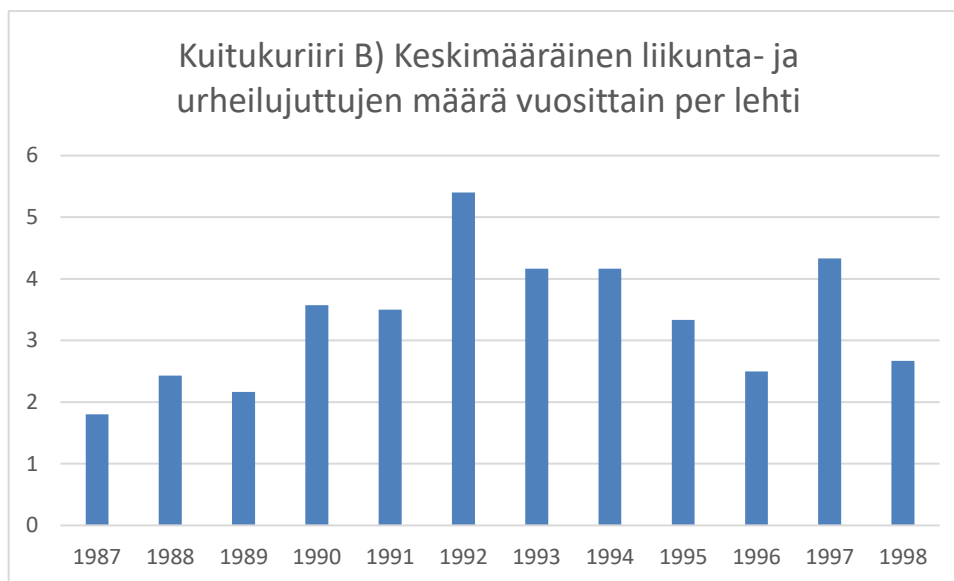
Kuitukuriiri-lehden liikunta- ja urheiluaiheiset julkaisut vuosittain on esitetty alla olevassa taulukossa 1A. *Kuitukuriirissa* on harvemmin jaoteltu eri aihepiiriin liittyviä julkaisuja omien erityisten otsikoiden alle mutta satunnaisesti *Harrastetoiminta*-otsikon alle on keskitetty myös liikuntatoimintaan liittyviä julkaisuja.



Taulukko 1A.

Lukuun ottamatta vuotta 1987, jolloin *Kuitukuriiri* alkoi ilmestyä kesken vuoden huhtikuussa (”Enso perustaa tiedotuslehden Varkauteen”, VV 2/1987, 2; ”Tiedotuslehden ilmestyminen”, KK 1/1987, 1), on lehti ilmestynyt vuoden alusta vuoden loppuun. *Kuitukuriirissa* urheilu- ja liikuntatoimintaan liittyviä julkaisuja on lähes jokaisessa lehdessä, mutta notkahduksia niiden määrissä esiintyy. Selkeimmät erot ovat huomattavissa nousussa vuoden 1989 kolmestatoista liikunta- ja urheiluaiheisesta julkaisusta vuoden 1990 kahteenkymmeneentoista julkaisuun sekä vuodesta 1992 alkava tasainen pudotus viiteentoista julkaisuun vuonna 1996, jonka jälkeen vuonna 1997 on jälleen kaksikymmentäkuusi julkaisua.

Jokaisessa *Kuitukuriirissa*, joita on tutkimusajanjaksolla vuosittain julkaistu kuudesta seitsemään numeroa, on siis keskimäärin 3–5 liikunta- ja urheiluaiheista julkaisua (taulukko 1B), jolloin vuosien 1992 ja 1997 piikit ovat selkeästi havaittavissa. Tästä syystä ilmaisemalla julkaisujen keskiarvo vuosittain nähdään parhaiten vuosittainen vaihtelevuus.



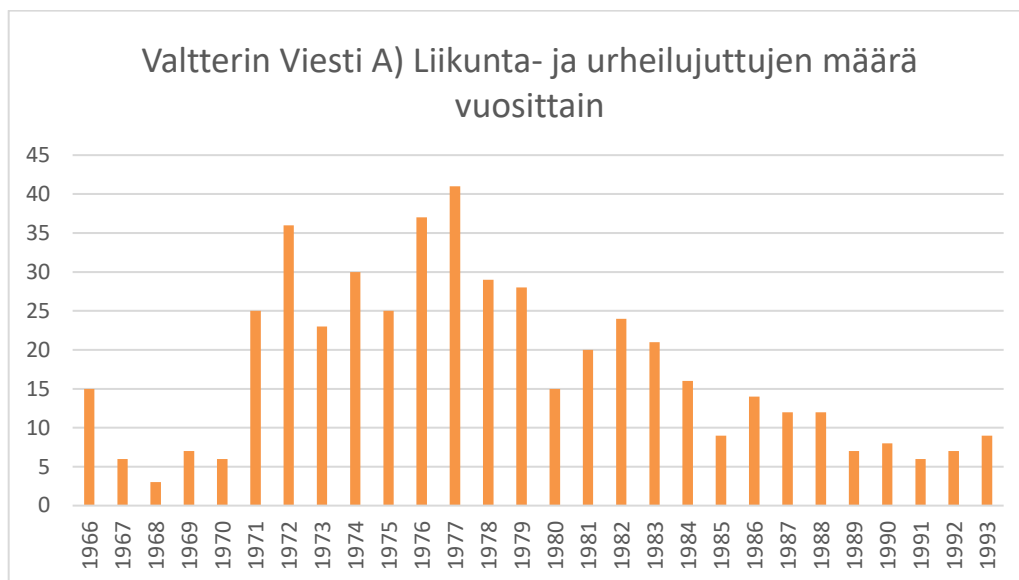
Taulukko 1B.

Valtteriin Viesti -lehdessä on puolestaan oma palstansa urheilu- ja liikuntajulkaisuille, *Kunnon asiaa*, josta suurin osa analysoinnin kohteiksi valikoituneista julkaisuista löytyvät. Satunnaisesti aihepiirin julkaisuja on ollut myös *Järjestöt* ja *Harrasteet* -palstoilla ja tutkimusajanjakson alussa liikunta-aiheiset jutut sijoittuivat *Sosiaalitoiminta*-otsikon alle, jonka jälkeen ne ovat siirtyneet *Kuntourheilu*-otsikon alle. Eri julkaisujen sijoittuminen erilaisten otsikoiden alle kertoo mielestäni suhtautumisesta siihen, millaisena liikunta- ja urheilu on nähty, onko se enemmän harrastus vai kunnon kohotusta. Tämän tutkielman puitteissa ei ole kuin sivuttu eri otsikoiden alle sijoittuneiden julkaisujen tyyppiä.

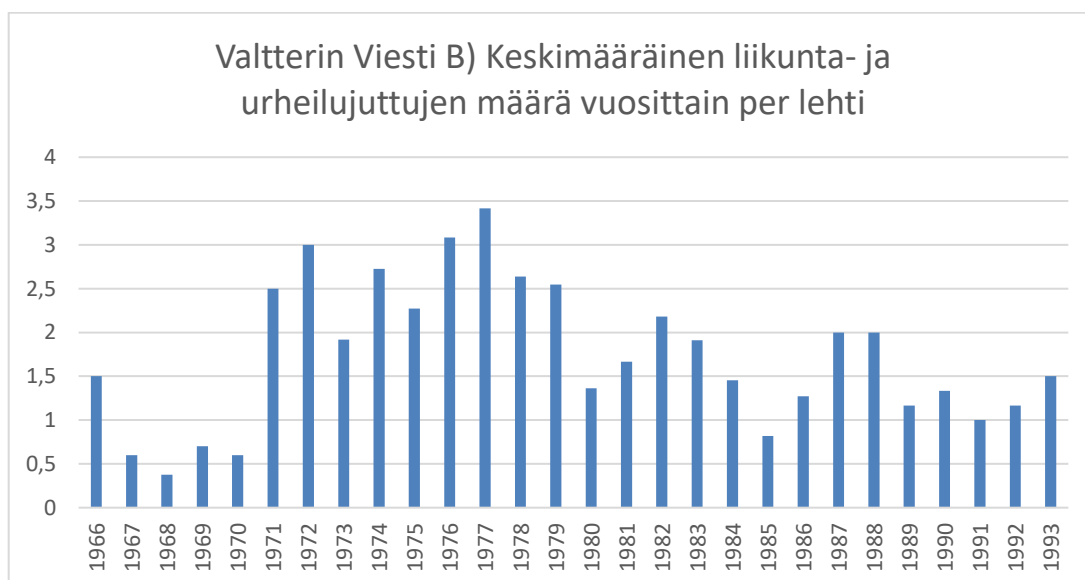
Taulukossa 2A on esitetty *Valtteriin Viesti* -lehden urheilu- ja liikuntajulkaisut vuosittain ja julkaisujen määrällinen keskiarvo on esitetty taulukossa 2B. *Valtteriin Viesti* n kohdalla julkaisujen keskiarvotaulukosta nähdään ehkä parhaiten vuosittainen vaihtelevuus⁵. Taulukosta 2A on nähtävissä alkuvuosien vähäinen määrä liikunta-aiheisissa julkaisuissa, mikä voi

⁵ Puuttuva *Valtteriin Viesti* 1/1993 ei todennäköisesti juttujen määrään tai keskiarvoon vaikuttaisi, joten koen, että sen vaikutus on tilastollisesti vähäinen.

selittyä sillä, että tiedotuslehti on hakenut linjaansa. Vuosina 1966–1970 liikuntaan liittyvät julkaisut ovat olleet tyyliltään lyhyitä ilmoituksia tapahtumista ja niiden käynnissä olemisesta tai loppumisesta. Pienen nousukauden jälkeen (vuodet 1971–1986) on selkeä laskeva trendi.



Taulukko 2A



Taulukko 2B.

Molemmista taulukoista on huomattavissa se, että *Valtteriin Viestin* kohdalla 1970-luku erottuu selkeästi muista tutkimusajankohdan vuosikymmenistä. Niin vuosittaiset julkaisumäärät kuin numerokohtaisten juttujen keskimääräiset määrät ovat korkeita, ja vuonna 1977 jopa

yli 40 liikunta- ja urheiluaiheista julkaisua vuodessa. 1970-luku on poikkeus muun muassa lehtien kesäajan julkaisuissa. Monissa kesäaikaan julkaistuissa *Valtteriin Viesteissä* (usein numerot 4-7, riippuen julkaisujen vuosimäärästä) ei välttämättä ole ainuttakaan liikunta- tai urheiluaiheista julkaisua, mutta 1970-luku on poikkeus, jos ei muutamaa yksittäistä vuotta ja numeroa huomioida, ja liikunta- ja urheiluaiheisia julkaisuja on julkaistu myös kesäkaudella.

Muita huomion arvoisia ajankohtia on vuoden 1986 tilastot. Vuonna 1986 *Valtteriin Viestiä* on julkaistu 11 numeroa, joissa urheilu- ja liikunta-aiheisia julkaisuja on 14 kappaletta mutta julkaisujen keskiarvo on huomattavan alhainen verrattuna seuraaviin kahteen vuoteen, jolloin *Valtteriin Viestien* vuosittainen numeromäärä on laskenut kuuteen, mutta juttujen vuosittainen keskiarvo on korkeampi. Toisaalta juuri vuonna 1986 tehtiin Ahlströmin ja Enso-Gutzeit Oy:n välisiä yrityskauppoja ja *Kuitukuriiria* alettiin julkaista vuonna 1987.

4.2 Yhdessä leikkimielellä

Miten erilaiset määritykset liikuntatoiminnasta sitten näkyvät käsittelemieni lehtien julkaisuissa, jotka voivat olla varsin suppeita? Millaista liikuntatoimintaa tehdasyhteisön toivottiin harrastavan ja kuka liikuntatoimintaa pyrki edistämään? Maarit Grahn (2014) toteaa, että monet yritysten rituaalit, esimerkiksi perinteeksi muodostuneet tavat viettää aikaa yhdessä, ovat osa yrityskulttuuria. Yrityskulttuurin kontekstissa yhteisön sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden jatkuvuus on yksi tekijä, jolla määritetään yhteisön kulttuuria. (Grahn 2014, 60).

Ahlströmin kaltaisen yrityksen, joka on toiminut tietyillä paikkakunnilla pitkään, ei toisaalta tarvitse korostaa historiaansa henkilökunnalle tai paikallisyhteisölle mutta toisaalta yritys voi tuntea velvollisuutta myös paikkakunnan kulttuuriperinnön huolehtimisesta. (Grahn 2014, 64–65.) Hannu Itkosen (2004) mukaan Varkautta on pidetty teollisuuskaupungin lisäksi myös aktiivisena urheilukaupunkina. Ahlström-yhtiö on ollut mukana kaupungin urheiluseuratoiminnassa ja yhtiö panosti esimerkiksi jääkiekko- ja jääpalloratojen valaistuksen kustannuksiin (Itkonen 2004, 377–378) ja vuonna 1972 *Valtteriin Viesti* -lehdessä kirjoitetaan, että vuotta aikaisemmin syntyi ajatus kuntolenkin saamiseksi seudulle ja ”Niinpä Ahlström antoi-kin maa-alueen lenkkeilijöiden käyttöön [--]” (”Päivärinteen kuntolenkki”, VV 2/1972, 6.) Myös paikallista lentopalloseura Tarmoa on eräs Enso-Gutzeitin tehtaan osasto sponsoroinut vuonna 1987 (”Osasto n:o 14 tiedottaa”, KK 4/1987, 8). Vuonna 1990 *Valtteriin Viestissä* kerrotaan Ahlströmin toimivan sponsorina käsipallon maailmanmestaruuskisojen Euroopan

karsinnoissa ”*edistääkseen käsipalloharrastusta*” (”Ahlström sponsoroi käsipallon mm-kisojen Euroopan karsintoja”, VV 2/1990, 5). Lisäksi Ahlströmin tehtaiden Metalliosasto tuki lahjoituksin paikallista työväen urheilutoimintaa jo vuonna 1974 (”Metalliosasto lahjoitti urheilutoiminnalle”, VV 3/1974, 4). Vaikka edellä mainitut julkaisut eivät suoranaisesti kerro yhtiön työntekijöiden liikuntatoiminnasta, antavat ne kuvan Ahlströmistä urheilu- ja liikunta-toiminnan tukijana Varkaudessa.

Sekä Enson että Ahlströmin tehtaiden joukkueita osallistui myös tehdasyhteisömaailman ulkopuolisiin valtakunnallisiin urheilutapahtumiin, esimerkiksi Finlandia-hiihtoon ja Sulkavan soutuun. Finlandia-hiihdon kohdalla osallistumisperinne on tutkimusajankohdalla suhteellisen lyhyt ja uutisointi aiheesta ajoittuu 1990-luvun alkuun molemmissa käsittelemis-säni lehdissä. *Valtteriin Viestissä* kirjoitetaan vain vuonna 1991 tapahtumasta toivoen, ettei osallistumisperinne katkeaisi kyseiseen vuoteen. Ahlström jopa kustansi kisailijoiden osanot-tomaksut ja joukkueasun. (”Höyrykattilatehtaan joukkue Finlandia-hiihdossa”, VV 2/1991, 8.) Enson Varkauden joukkueen puolestaan uutisoidaan osallistuneen Finlandia tai Pogostan - hiihtoihin vuosina 1990–1992. Enson Melaveikkojen menestyksestä Sulkavalla uutisoitiin vuonna 1998. Kyseinen soutu oli joukkueelle neljäs osallistuminen tapahtumaan. (”Mela-veikot menestyivät Sulkavalla ja Liperissä”, KK 4/1998, 11.)

Vaikka erilaisiin valtakunnallisiin hiihtoihin ja soutuihin osallistumisista ei lehtien si- vuilla juurikaan kirjoitettu, voidaan kuitenkin päätellä, että Varkauden tehtaiden joukkueet ovat niihin osallistuneet ja todennäköisesti useammin kuin kerran. Mielenkiintoista olisikin pohtia sitä, onko tiettyinä vuosina asiasta uutisointi mahdollistunut sen takia, että toimituk- sessa on ollut joku, jolle tietty aihe tai laji on ollut tärkeä vai onko kirjoitteluun vaikuttanut kilpailumenestys. Esitellyn kaltaiset valtakunnalliset tapahtumat ovat selkeästi erillään arki- sesta tehdasyhteisötoiminnasta ja työpaikkaliikunnasta, mutta todennäköisesti joukkueet kui- tenkin koottiin työyhteisön piiristä.

Tehdasyhteisöissä työ ja vapaa-aika olivat 1950–1980-luvuilla erillään toisistaan, ja työaika rytmitti arkea. Myös lomat jaksottivat käytettävissä olevaa aikaa ja työviikon lyhen- tyminen 1960–1970-lukujen vaihteessa lisäsi työntekijöiden vapaa-aikaa. Tästä huolimatta monille työntekijöille tehdas kuitenkin kietoutui tiukasta koko elämään, näin ollen myös va- paa-aikaan ja sen käyttöön. Liikunta- ja urheilutoiminta ovat olleet osa vapaa-aikaa, osa sel- laista toimintaa, jota tehdastyönantaja järjesti ja tuki, osa taas tehdastyöyhteisön itsensä jär- jestämää toimintaa. (Vanha-Similä, 2017, 202–203, 205.)

Vuonna 1989 *Kuitukuriirissa* vapaa-ajantoimikunta halusi tietää, mitä Varkauden ensolaiset harrastavat. Kyselyn tarkoituksena oli ”[-] suunnata harrastustoiminnan tukemista ja painopistettä henkilöstön mielipiteiden suuntaan.” (”Mitä Varkauden ensolainen harrastaa?”, KK 6/1989, 8.) Harmillisesti kyselyyn saapuneita vastauksia ei avata seuraavissa *Kuitukuriirissa* mutta esimerkiksi ensolaisille tarjottujen kaupungin kuntosalin ja uimahallivuorojen sekä golf- ja tenniskenttien käytön mahdollisuudet ovat 1990-luvun alussa lisääntyneet uutisten perusteella, ja esimerkiksi Enso on maksanut työntekijöilleen 50 prosenttia Varkauden Kuntoilukeskuksen kuntosalin käytöstä. (”Keho kuntoon”, KK 1/1991, 8.)

Sekä *Valtteriin Viestissä* että *Kuitukuriirissa* yhteistä liikunnallista tekemistä ja yhdessä olemista pyritään tuomaan esiin motivaattorina harrastaa liikuntaa. Vuonna 1978 suositellaan lenkkikaverin tai porukan kokoamista, jos ei lenkkeily yksin suoritettuna tuntunut mielekkäältä (”Hyvää kuntoiluvuotta 1978”, VV 1/1978, 8). Kun konepajatehtaiden hölkkäviesti oli jäänyt osallistujamäärältään vähäiseksi vuonna 1987, kehoitetaan *Varkauden Viestissä* Varkaudessa työskenteleviä ”Ahlstilaisiä” keksimään jotain yhteistä nostattamaan osallistujamäärää (”Hölkäviestistä tuli ”tynkäkisa”, VV 5/1987, 5). Vuonna 1993 Enso-Gutzeit Oy:n vapaa-ajan toimikunta puolestaan otsikoi julkaisunsa ”*Ollaan yhdessä!*” kertoen uudeltaisesta harrastuslajista ja painottaa yhdessä tekemisen tärkeyttä: ”*Vapaa-ajantoimikunta on ideoinut uusia muotoja Varkauden ensolaisten ohjattuun vapaa-ajan harrastustoimintaan. [-] Pääasia on kuitenkin, että kaikilla on hauskaa yhdessä.*” (”*Ollaan yhdessä!*”, KK 3/1993, 7.) Riemun kautta liikuntatoimintaa lähestytään myös nimimerkillä julkaistussa runomuotoisessa kirjoituksessa, jossa kuntokauden puitteissa suunnistettiin yhdessä: ”*Monta meitä mukana oli / suurin osa paperilta. / Sivussa sinunkaupat tehtiin / ja ilo oli ylimmillään [-]*” (”Sorvilaisien kuntosuunnistusretki”, VV, 11/1981, 2). Myös osallistumista vuoden 1983 syksyn kuntosuunnistukseen motivoidaan iskulauseella ”*LIIKU ILOITEN, ÄLÄ IRVISTÄEN!*” (VV, 9/1993, 3).

Kisailunäkökulman lisäksi yhdessä oleminen ja yhdessä tekeminen ovat ulkoretkeilyyn liittyvissä julkaisuissa painotuksen kohteena. Muun muassa Metsäosaston mato-onginta kilpailussa ”*Voitto ei ole [-] tärkeintä, vaan osanotto*” (”Metsäosaston ”piiskakisat” Möhkös-koskella”, VV 7/1986, 2) ja Laatuosaston vaellus- ja kalastusretkestä kerrottaessa vuonna 1993 kyseisen ulkoiluretken toisena roolina nähtiin yhdessäolo, ja kuinka ”*Viihtymistä riitti pitkälle iltapäivään.*” (”Hyviä tuulta ja kaloja: Laatuosasto Timolan Halmelاهدella”, VV 2/1993, 8.) Yhdessäoloon liittyy vahvasti monessa julkaisuissa myös leikkimielisyys.

”*Leiki edes joskus*” otsikoidaan vuonna 1977 *Valtteriin Viestissä* (11/1977, 12) julkaisu, jossa liikunnan ja terveyden väliseen suhteeseen nostetaan ruumiillisen vaikutuksen rinnalle myös henkinen puoli. Kiireinen elämä saa julkaisun mukaan uutta ilmettä, kun leikkii virkistävästi liikkuen ja juuri kuntoliikunta nähdään oivallisena keinona ”*leikkiä terveellä tavalla.*” Leikki ja leikkimielisyys nousee aika ajoin liikunnan motivaattoriksi pitkin tutkimusajanjaksoa. Vuoden 1981 kevättalvella kehoitetaan osallistumaan hiihdon puulaakiviestiin ”[–] *vaikapa leikkimielellä [–]*” (”Kuntotempaus”, VV 3/1981, 6) ja samaisen vuoden lokakuun numeron ”*Kuntokausi jälleen menossa*” -jutussa tehtaanlääkäri kehottaa muistamaan leikkimielii kuntoiltaessa. (”Kuntokausi jälleen menossa”, VV 10/1981, 6.) Leikkimielisyys on leikki-ilmiön kokemuksellinen ulottuvuus. Leikin kulttuuriset muodot realisoituvat todellisissa leikeissä, peleissä, urheiluiissa ja esityksissä. Työn ja vapaa-ajan keskinäinen suhde tematisoi länsimaalaisen työn ja leikin vastakkaisuutta. (Hänninen 2003, 12–13, 40.)

Länsimaalaiselle kulttuurille on siis ominaista se, että työn ja vapaa-ajan eriytyminen luo asetelman, jossa leikkimielisyys on sidoksissa erityiseen kulttuuriseen leikkirakenteeseen. Leikin muodollisia piirteitä harvemmin erotetaan tutkimuksessa leikkisyydestä ja sen muista kokemuksellisista ulottuvuuksista. (Hänninen 2003, 40–42.) Mielestäni *Valtteriin Viestin* julkaisuista esiin nouseva leikkimielisyys on juuri tällaista kokemuksellista ulottuvuutta. Liikuntatapahtumat koetaan leikkimielellä tai leikkimieliseksi. Vuonna 1988 *Valtteriin Viestissä* kirjoitetaan Höyrykattilatehtaan henkilöstölleen järjestämästä leikkimielisestä luontopolkukilpailusta. ”*Kaikkiaan laskettiin noin 180 kilpailijaa, joten tapahtuneen tyylinen liikunta- ja yhdessäolomuoto osoittautui tarpeelliseksi,*” kirjoittaja toteaa (”Leikkimielistä luontopolkui-
lua Kämärillä”, VV 5/1988, 7). Samainen ”*leikkimielinen luontopolku*” järjestettiin myös seuraavana vuonna. (”Höyrykattilatehtaan luontopolkoilu 20.9”, VV 4/1989, 8; ”Luontopolku otti taas tulta”, VV 5/1989, 7”.) *Valtteriin Viestin* päätoimittaja Erkki Halla kirjoitti vuonna 1993 aukeaman pituisessa tapahtumakertomuksessa, ettei luontopolkukisailu ollut urheiluyhdyshenkilöiden mielestä tiukkapipoista edelliselläkään kerralla, ja nyt noin 130 Varkauden ahlströmiläistä otti osaa leikkimieliseen luontopolkuiluun (”Leikkimielinen luontopolku kiinnost”, VV 5/1993, 4–5).

Kuten edellä käy ilmi leikkimielisyys nousee sanavalinnoissa esiin liikuntaan kannustettaessa. Eritoten *Valtteriin Viestissä* leikkimielisyys vaikuttaa olevan kaikessa liikunnallisessa tekemisessä mukana. Tutkija Riitta Hänninen huomauttaa, että leikkisyyden saamat kulttuuriset ilmaisut ovat osa inhimillistä olemassaoloa konstituovaa merkityksellisyyttä. Leikin avulla voidaan tulkita näin ollen laajempia kulttuurisia kokonaisuuksia ja osailmiöitä. Leikki,

leikkisyys ja rituaalit edustavat kulttuuristen todellisuuksien liitoskohtia, joissa kulttuurin normaalitila ja sen itsestäänselvydet sekä sen muutospaineet ovat selkeämmin havaittavissa. Leikkisyys on toiminnan laatuun liittyvää sisäistä motivaatioita. Leikkisyys on aina jollakin tavalla sidoksissa kulttuuriin. Kulttuurinen leikki on kuitenkin muutakin kuin pelejä, rentoutumista tai arkielämästä irtautumista. Leikkisyyden kulttuurinen dynaamisuus kulminoituu sen kyvyssä tuottaa sosiaalisesti ja kulttuurisesti relevantteja merkityksiä eli tässä tapauksessa Varkauden tehdastyöyhteisön liikuntatoiminnalle. (Hänninen 2003, 95–96, 106, 129.)

Huomion arvoisesti lehtien julkaisuissa perheen tuominen mukaan liikunta- ja virkistystapahtumiin korostuu. Liikunnalliseen yhdessä tekemiseen liittyy tehdasyhteisöissä vahvasti siis perheen mukanaolo. 1980-luvun loppupuolella Höyrykattilatehdas on järjestänyt perheen pienimmille omat hiihtokilpailut, ja niistä on kerrottu *Valtteriin Viestissä* ”Höyrykattilatehtaan lapsille hiihtokilpailut” (VV 1/1988, 8) ja ”Höyrykattilatehtaan lapset kilpasilla hiihtoladulla” (VV 2/1989, 6) -teksteissä. Myös yleisö eli todennäköisesti muut perheenjäsenet ovat saaneet osallistua omaan kahden kilometrin tarkkuushiihtokilpailuun (”Höyrykattilatehtaan lapsille hiihtokilpailut”, VV 1/1988, 5) ja hyvämieli on ollut mukana kisailussa, sillä ”*yhtään tappion katkeraa kyyneltä ei maaliviivalla vuodatettu.*” (”Höyrykattilatehtaan lapset kilpasilla hiihtoladulla”, VV 2/1989, 6.) Myös Ahlströmin tehtaiden Metsäosasto järjesti vuonna 1986 matoonkilpailut henkilökunnan ja perheenjäsenten kesken, jolloin ”*voitto ei tässäkään ollut tärkeintä, vaan osanotto.*” (”Metsäosaston ”piiskakisat” Möhkökoskella”, VV 7/1986, 2). Konepajalaiset ovat vuonna 1985 kokoontuneet ”*koko perheen voimalla*” hiihtopäivän viettoon, ja vaikka kärjen osalta hiihtotaisto oli totista, ”*Muilla oli [--] rennompi ote ja mukanaolon ilo.*” (”Konepajalaiset ladulla”, VV 3/1985, 3). Monet tapahtumat, joihin tehtaan työntekijöiden perheetkin kutsuttiin mukaan, olivat vuosittaisin järjestettäviä ja jo perinteeksi muodostuneita. Pelkästään perheen pienempiä ei houkuteltu mukaan vaan esimerkiksi vuonna 1983 kehoitettiin kevään kuntokampanjan yhteydessä tarttumaan aviopuolison käteen ja riuhtaisemaan hänetkin ulkoilemaan (”Kuntokampanja SYP:n pytyistä 26.2.–6.3.”, VV 2/1983, 4) ja vuonna 1994 ”*Ensolaisten tanssikurssi*” -ilmoituksessa kerrotaan, että puoliset ovat tervetulleita tanssikursseille. (KK 6/1994, 5.)

Edellä kuvatut esimerkit tuovat selkeästi esille sen, että yhdessäoloa ja leikkimielisyyttä on käytetty kuvaamaan liikunta- ja urheilutoiminnan mielekkyyttä tehdastyöyhteisössä. Liikunta- ja urheilutoiminnan järjestäjien näkökulmasta vaikuttaisi siis siltä, että yhdessäolo ja leikkimielinen tekeminen on nähty mahdollisuutena lisätä liikunnan harrastamista Varkauden

tehtaiden henkilöstössä, ja nämä näkökulmat on pyritty tuomaan esiin otsikkotasolta lähtien eikä vain julkaisujen sisällöissä.

Työyhteisöstä itsestään kumpuavaa yhdessä tekemistä ilmentävät lehdissä erilaiset haasteet, joita Varkauden tehtaiden toiset osastot saattoivat asettaa toisilleen. Vuonna 1973 kunto-ottelun yhteydessä kirjoittaja kyselee, että missä viipyvät osastojen väliset haasteet, ja että ”*pystyvätkö toiset osastot iskemään ”kiilan” väliin?*”, kun osa osastoista on lenkkeillyt ahkerasti kunto-ottelun aikana. (”Missä viipyvät osastojen väliset haasteet?”, VV 10/1973, 6.) Paperin ja Metallin välinen pilkkikilpailu poiki vuonna 1975 kilpailuhaasteen, jossa ”Paperintekijät” haastoivat ”Rautakourat” pilkkikisaan (”Kilpailuhaaste”, VV 3/1975, 3). Vuonna 1990 Varkauden Päivärinteen konepajalaiset haastoivat seulalevytehtaalaiset keilailun ystävyysotteluun kiertopalkinnosta (”Keilakilpaa Päivärinteellä”, VV 4/1990, 8) ja vuonna 1996 on haastettu jopa johtoryhmä hiihtoviestiin mini-suksilla! (”Haaste, mini-suksi hiihtoviestiin”, KK 1/1996, 12.) Vuonna 1983 työvoimaosaston tytöt ovat haastaneet työvoimaosaston pojat kuntokamppailuun, ja haasteen ovat pojat ottaneet vastaan uhmakkaasti sanoen ”*Meidän kuntomme ei petä, vaikka vastassa ois ketä.*” (”HAASTE”, VV 2/1983, 4).

Naistyöntekijät ovat myös kuntotempauksen merkeissä osallistuneet haasteen muodossa naisten ryhmäliikuntaan vuonna 1985 (”Konepajateollisuuden naiset pistesaalituksessa”, VV 9/1985, 4) ja vuonna 1986 kuntokävelyyn (VV 9/1986, 7, kuvateksti). Vuonna 1990 *Kuitukuriirissa* julkaistussa ”*Joko tunnet topAkat?*” (KK 3/1990, 4) tekstissä esitellään Varkauden tehtaiden sihteerijoukkue, joka osallistui naisten juoksutapahtumaan pääpainona tekemisessä liikunta ja yhdessäolo. Naistyöntekijät ovat siis liikkuneet yhdessä ja motivoineet toisiaan liikunnan pariin. Vuonna 1982 Koululiikunnan kehittämistyöryhmän kuvituskuva *Valtteriin Viestissä* kehottaa, että ”*Sinä, joka osaat suunnistaa vie ystäväsiikin*” (kuvituskuva, VV 9/1982, 11).

Vaikka erilaiset haasteet ovat selkeässä vähemmistössä liikunnasta kirjoitettaessa, ovat ne mielestäni mainitsemisen arvoisia. Niissä käytetään paikoitellen me-muotoa ja ystävyysottelut ja haasteet ovat todennäköisesti olleet pyrkimys saada vähemmän aktiivista osaa työyhteisöstä liikkumaan tai pyrkimys nostattaa jo olemassa olevaa liikunta-aktiivisuutta uudelle tasolle melko helpoin toimin.

Työyhteisön liikunta- ja urheilutoimintaa olivat järjestämässä ja aiheesta kirjoittamassa monet eri tahot. *Kuitukuriirin* sivuilla varsinkin tehdään vapaa-ajantoimikunta ja *Valtteriin Viestissä* tehdasosastojen urheiluyhdyshenkilöt ovat olleet aktiivisia kirjoittajia. Enso-Gutzeit

Oy:n vapaa-ajantoimikunta on pyrkinyt aktivoimaan tehtaan henkilöstöä osallistumaan erilaisiin tapahtumiin ja tekemään asioita yhdessä.

Pääsääntöisesti vaikuttaisi siltä, että tapahtumat ovat suunnattu juuri koko henkilöstölle osastorajoista välimättömästi (esimerkiksi kunto-ottelut) mutta kuten edeltä on huomattu, eri tehtaiden osastojen omiakin tapahtumia on järjestetty. Paikoitellen myös perustyöntekijöiden lisäksi on pyritty houkuttelemaan johtoryhmää tai toimihenkilöitä mukaan toimintaan haasteiden avulla. Haastajana oli esimerkiksi *Varkauden Viestissä* vuosina 1991 ja 1992 juuri vapaa-ajantoimikunta ja toimihenkilöiden Varkauden sisäinen haastekisa oli lähes perinne. ("Varkaus kahmi lähes kaiken Enson pilkkimestaruuskilpailuissa", KK 1/1991, 8; "Sirikka Suhonen, Tauno Vuotilainen ja Riku Turtiainen mato-onginnan mestareiksi", KK 4/1992, 11.) Kuntotempauksiin liittyen on muun muassa vuonna 1981 on haastettu "*kaikki ylemmät, kunnan toimihenkilöt [--] vähintään neljällä suorituksella*" mukaan kuntotempaukseen ("Haaste", VV 2/1981, 7).

1970- ja 1980-luvuilla Konepajan toimihenkilöille on järjestetty omia liikunta- ja ulkoilutapahtumia. He ovat kisailleet keskenään hölkässä (ks. esim. "Konepajan tuotanto-osastojen toimihenkilöt koettivat kuntoaan viestihölkässä", VV 9/1979, 8) ja hiihdossa, jossa esimerkiksi vuosina 1980–1981 järjestettiin Konepajan tuotanto-osastojen toimihenkilöiden välinen kunnonkoetus viestimuoitena ("Konepajalaisia kilpaladuilla", VV 3/1980, 6; "Konepajan toimihenkilöiden viestihiihdot", VV 3/1981, 6) ja perinteisemmällä hiihtokisalla vuonna 1984. ("Konepajan toimihenkilöt suksilla: Höyrykattilatehdas mestariksi", VV 4/1984, 3.) Toimihenkilöt ovat myös pilkkineet (ks. esim. "Tiukat pilkkikisat", VV 3/1987, 8) ja toimihenkilöiden viestijuoksukilpailu oli vuonna 1982 jo perinne (VV, 9/1982, 8). Vuonna 1993 teollisuustoimihenkilöt tempaisivat kuntonsa hyväksi kävelytesteillä ("Teollisuustoimihenkilöt ennättivät kävelytesteille", KK 4/1993, 7).

Kuten koko henkilöstölle suunnatun viestinnän tavoin, myös toimihenkilöt liikkuvat "*tosi leikkimielellä*" ("Viimeinen viesti Kämärillä!" VV 9/1984, 3), ja vaikka vuonna 1987 toimihenkilöiden hölkkäviestissä oli vähäinen osallistujamäärä, tapahtumailta oli ollut täynnä liikunnallista riemua. ("Hölkäviestistä tuli "tynkäkisa"", VV 5/1987, 5.) Lisäksi vuonna 1980 kuntokampanjan sarjavoittajaosastojen kohdalla huomioitiin, että vain niissä oli myös johtoporras ollut mukana kuntoilemassa, "*liekö tämä vaikuttanut myös tulokseen?*" ("Syksyn kuntokampanja on päättynyt", VV 10/1980, 5.)

Runsaslukuiset maininnat toimihenkilöistä liikuntajuttujen yhteydessä 1970- ja 1980-luvuilla ovat todennäköisesti vaikutusta siitä, että toisen maailmansodan jälkeen tehtaissa

toimihenkilöiden määrä lisääntyi voimakkaasta. Erilaisten asiantuntijoiden merkitys kasvoi teollisuudesta 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla. (Vanha-Similä 2017, 82.) 1960-luvulla ja 1990-luvulla lehtien julkaisuissa ei juuri eritelty sitä, onko kyseessä koko henkilöstölle vai ylemmille toimihenkilöille suunnattu tapahtuma. 1980-luvulla toimihenkilöille suunnatut tapahtumailmoitukset ja -kuvaukset ovat saaneet enemmän palstatilaa lehtien sivuilla kuin aikaisemmin.

Erilaisten tapahtumakalenterien avulla lehden lukijakuntaa on pyritty samaan tietoisiksi erilaisista liikunnallisista tapahtumista, joita on järjestetty sekä tehtaan henkilöstölle että laajemmin Varkauden alueella. Varsinkin 1970-luvulla on pyritty kuukausittain tuomaan tapahtumakalenterien avulla lehden lukijakunnalle tietoon erilaisia tapahtumia. Järjestäjinä tapahtumissa ovat olleet muun muassa myös kaupungin toimijoita, Varkauden Latu ja Varkauden Kuntourheilijat. (ks. esim. ”Huhtikuun tapahtumakalenteri”, VV 4/1974, 4.) Vapaa-ajantoimikunnan lisäksi Ahlströmin tehtaiden eri osastojen omat liikuntatoiminnasta innostuneet jaostot vilahtelevat silloin tällöin esimerkiksi tapahtumien järjestäjinä. (ks. esim. ”Pape-riosasto 14 tiedottaa: Kesäurheilukilpailut”, VV 8/1977, 3.) Tapahtumailmoituksia ja kilpailukutsuja ovat kirjoittaneet samat tahot ja kuntokampanjoiden kärjessä toistuvasti olevat osastot kertovat siitä, että tehdasyhteisössä on ollut oma liikuntaa aktiivisesti harrastavien joukko. Vaikka suurin osa lehtiin kirjoittajista on ollut nimettömiä, on monien julkaisujen kirjoitus-tyylistä pääteltävissä, että ne on laatinut henkilö, joka harrastaa liikuntaa aktiivisesti tai jolle liikunta on tärkeää, ja on tästä näkökulmasta pyrkinyt vaikuttamaan työyhteisön liikuntakäyt-
täytymiseen.

Edellä esiteltyjen esimerkkien lisäksi yhteistä olemista ja yhteishenkeä on tuotu esiin silloin, kun juuri Varkauden tehtaiden joukkueiden urheilu- ja kilpailumenestys on ollut hyvää. Esimerkiksi vuonna 1988 VR:n ja MTV:n järjestämään Resiinaralliin kelpuutettiin Varkauden tehtaiden joukkue ja rallin loppukilpailun jälkeen *Kuitukuriirin* päätoimittaja Valto Holopainen kuvailee, miten ”*Miellyttävät kilpailulliset muistot ja koko mukanaolleen ryhmän erinomainen yhteishenki*” olivat parasta kilpailussa (”Resiinaralli 88:n loppukilpailu: Varkauden tehtaiden joukkue 17s.”, KK 5/1988, 5). Resiinarallista uutisointi on ollut runsasta vuoden 1988 *Kuitukuriireissa* ja palstatilaa esimerkiksi loppukilpailukertomus on saanut keski-
aukeaman verran. Ensolaisten joukkueen yhteishenkeä on korostettu sekä tekstin että kuvin.

Puulaakipalloilu kesä- ja talvikautena, niistä ilmoittelu ja kertominen ovat olleet kunto-
kampanjoiden jälkeen suosituin aihe. Puulaakipalloilu joukkuelajeina on ollut luomassa yhdessä tekemisen kulttuuria, mutta puulaakipurheilun uutisoinnilla on pystytty tuomaan esiin

oman joukkueen menestystä. Vuonna 1966 *Valtteriin Viestissä* uutisoitiin ensimmäisen kerran pelatusta kaukalopallon puulaakisarjasta, joka pelattiin hyvällä menestyksellä (VV 2/1966, 4) ja sen jälkeen kaukalopallo on ollut merkittävässä roolissa puulaakipalloilusta kirjoitettaessa. Vuonna 1989 kaukalopallon puulaakikiertopalkinto jäi ensimmäisen kerran Varkauteen ("Varkauden Enson paras kaukalopallojoukkue", KK 1/1989, 1) ja 1990-luvulle tultaessa menestys kaukalopallossa oli taattua. Vuonna 1991 Varkauden ykkösjoukkue oli alkusarjassaan ylivoimainen ja se voittikin Enson kaukalopallomestaruuden selvin lukemin 5–1. ("Varkaus Enson kaukalopallomestari", KK 3/1991, 6.) "Enso Pallon kaukalopallojoukkueet menestyivät erinomaisesti menneellä kaudella" uutisoitiin *Kuitukuriirissa* vuonna 1994, jolloin naiset saavuttivat pronssia, 1. divisioonan miesjoukkue päätyi neljänneksi ja A-juniorit ottivat historiallisen voiton ("Enson Pallolla hyvä kausi", KK 2/1994, 10). Lisäksi saman numeron toisessa tekstissä keuhuttiin Varkauden Enson ykkösjoukkueen esimerkillisen tiimityöskentelyn panosta mestaruuden saavuttamisessa. ("Varkauteen Enson kaukalopallomestaruus", KK 2/1994, 10). Vuonna 1995 uutisoitiin Enson kaukalopallomestaruuskisoissa pronssia saavuttaneen Varkauden joukkueen pöllyyttäneen vastustajaansa pronssiottelussa ("Pronssimitalit Varkauteen Enson kaukalopalloturnauksesta Anjalankoskelta", KK 2/1995, 11). Menestys ei jäänyt pelkästään tehtaiden sisäisiin puulaakiotteluihin vaan loppuvuonna 1995 Varkauden Enson puulaakijoukkueen kerrottiin vuosien saatossa kehittyneen jo yleisesti toimivaksi kaukalopalloseuraksi ("Puulaakiporukasta vilkkaasti toimivaksi kaukalopalloseuraksi; Enson Palo järjestää tuhat liikuntaan liittyvää tapahtumaa vuodessa", KK 6/1995, 9).

Yhdessä tekemisen näkökulmasta todennäköisesti juuri joukkuelajeja on pidetty arvossa. Kaukalopallon lisäksi pesäpallon peluuta on tehdasyhteisöissä harjoitettu kesäisin puulaakisarjan muodossa, mutta siitä uutisointi on jäänyt talvilajien, erityisesti kaukalopallon varjoon. Lentopallon suosio on kasvanut Varkaudessa 1980-luvun loppupuolelta lähtien ja vuonna 1987 Kattila oli lähellä sarjanousua ollen puulaakisarjassaan kolmas ("Lentopallossa Kattila lähellä sarjanousua", VV 3/1987, 8) eikä menestystä saatu pelkästään puulaakipalloilussa. Lentopallon SM-kilpailuissa ja Enso-yhtymän omissa mestaruuskilpailuissa Varkauden joukkueet olivat menestyksekkäitä. Pelkästään pelaajia ei innostettu osallistumaan vaan myös muita kehoitettiin "kannustamaan lehtereille!!" ("Varkauden Tekniset. Muistathan teknisten SM-lentopallomestaruusturnauksen", KK 4/1991, 8).

Yhteisöllisyyttä, yhdessä oloa ja yhdessä tekemistä on siis lähestytty liikunta- ja urheiluaktiiviteettien kautta monella eri tavalla. Myös sitä, kenen kesken yhteisöllisyyttä ja yhdessä tekemistä on tuotu esille, on painotettu esimerkiksi lajeista tai kilpailuista riippuen. Paikoitel-

len on korostettu yhdessä tekemistä oman osaston, välillä taas oman joukkueen ja toisaalta myös perheen näkökulmasta. Näitä kaikkia näkökulmia kuitenkin vaikuttaisi yhdistävän suurempi ajatus siitä, että ryhmissäkin ollaan osana suurempaa kokonaisuutta, loppupeleissä osa tehdasyhteisöä. Myös toisten kannustaminen on nostettu osaksi yhdessä tekemistä. Tehdastyöyhteisöä ja sen liikunnallisia saavutuksia on esitelty ylpeänä mutta esimerkiksi yhteisestä vapaa-ajan asusta on uutisoitu vasta vuonna 1993: ”*Puku on suunniteltu yksinomaan Varkauden ensolaisille eli sitä ei ole yleisesti myynnissä.*” (”Varkauden ensolaisille oma vapaa-ajan asu”, KK 5/1993, 9.)

Sosiaalisen kanssakäymisen ja yhdessä olon roolin korostuminen on huomioitu myös Varkauden Altim Control Oy:n (perustettu kun Ahlströmistä siirtyi henkilöstöä uuteen komandiittiyhtiöön vuonna 1979) henkilöstölle tehdyssä tutkimuksessa, jossa henkilöstön vireyden tason vaihtelua seurattiin vuoden ajan, ja jossa keskityttiin liikunnan tuomaan hyvinvointiin. Hankkeen aikana yhtiön työntekijöille toteutettiin liikunta- ja terveysohjelma, joka jakautui sekä liikuntaharjoituksiin että terveystieto-osuuteen. Kyseisen Työolot - työnilot - tutkimuksen käytännön näkökohtina huomioitiin, että erilaiset liikunta- ja terveysohjelmat saivat aikaan keskustelua ja muutospainetta oman ja työyhteisön hyvinvointia koskeviin asioihin. Hankkeessa nähtiin tärkeänä se, että työyhteisöliikunta- tai virkistystoiminta sisälsi sekä fyysistä kuntoa kehittävää että sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaa. (Haavisto, Kirjonen, Palmroth & Helenius 1990, 67, 72.)

4.3 Kunnan kannalla – kuntotempaukset

Vaikka yhdessä tekeminen on monella tapaa sidoksissa kaikkeen Varkauden Ahlströmin ja Enso-Gutzeit Oy:n tehdastyöyhteisöjen liikuntatoimintaan, on kunnan ylläpidolla ja kuntoskampanjoilla ollut roolinsa liikuntatoiminnan määrittelyssä käsittelemieni lehtien sivuilla. Jo liikunta- ja urheilujulkaisujen sijoittuminen ”Kunnan asiaa” tai ”Kuntoliikunta/-urheilu” - otsikoiden alle kertoo kunnan merkityksestä. Kuten edellisessä luvussa mainittu Työolot – työnilot -tutkimus korosti, fyysisen kunnan kehittäminen on nähty olevan tärkeässä roolissa vireystilan hallinnassa. Jo vuonna 1970 todetaan kunto-ottelun mottona olevan ”*Kunnolla liikkuen hyvällä tuulella*” (”Varkauden Tehtaitten syksyn 1970 kuntotempaukset”, VV 7/1970, 7). Henkilöstölehtiin kirjoittaneet kuvasivat liikunnan harrastamista kunnan ylläpidon näkökulmasta, ja tarkasteltaessa *Valtteriin Viestiä*, kuntoilu nousee selkeästi yhdeksi syyksi

harrastaa liikuntaa ja kunto nousee tärkeäksi elementiksi jo tutkimusajankohdan alkuvaiheesta lähtien. ”Kokeile kuntoilua – yritä edes – et menetä mitään. Omaksu kuntoilu elämäntavaksi” (”Kuntoillen terveyttä ja virkeyttä! Varkauden VI kuntokausi 9.2.-9.3.1969”, VV 2/1969, 4) kehoitetaan vuoden 1969 kevään kuntokauden yhteydessä ja saman vuoden syksyllä ”Kävellään kuntoon [--]” (”Kunto-ottelu Karhulan Tehtaat – Varkauden Tehtaat 14.9.-30.10.69”, VV 8/1969, 5) on teemana Karhulan ja Varkauden tehtaiden välisessä kunto-ottelussa sekä vuonna 1970 ”Kunnolla liikkuen hyvälle tuulelle” (”Varkauden Tehtaitten syksyn 1970 kuntotempaukset”, VV 7/1970, 7) on Varkauden tehtaiden oman kuntotempauksien mottona.

1960-luvulta alkanut kuntoliikunnan innostus on näkynyt molempien käsittelemieni lehtien kirjoituksissa. Jo 1960-luvulla erityisesti ”[--] yhtiömme palveluksessa oleville” naisille on tarjottu ohjattua kuntovoimistelua (ks. esim. ”Kuntovoimistelua naisille”, VV 9/1966, 3 ja ”Kuntovoimistelua naisille”, VV 8/1969, 5). Kuntokampanjat ja -ottelut ovat olleet molemmissa lehdissä työyhteisön urheilu- ja liikuntatoiminnan ytimessä. Ne on nähty perinteenä ja ne ovat myös tukeneet yhdessä oman osaston kanssa tehtävää liikuntatoimintaa.

Varkautelaisia pyrittiin saamaan liikkumaan kunto-otteluiden avulla (Itkonen 2004, 379), jolloin kisattiin joko muita kaupunkeja tai toisen kaupungin Ahlströmin/Enso-Gutzeit Oy:n tehdastyöyhteisöä vastaan. Myös oman tehtaan osastojen välillä käytiin erilaisia kuntokilpailuja, joista perinteisin oli kisailu kiertopalkinnoista PYP:n (Pohjoismaiden Yhdyspankki) tai SYP:n (Suomen Yhdyspankki) Pytyistä. Kiertopalkintojen tarkoitus oli olla kohottamassa ja ylläpitämässä kuntoliikuntaharrastusta Varkauden tehtaiden henkilökunnan keskuudessa (”Varkauden tehtaiden henkilökunnan talven 1974 kuntotempaus”, VV 1/74, 6; ”SYP:n ’pytytyn’ säännöt”, VV 2/80, 8) ja vuonna 1980 kuntotempauksen kerrotaan olevan ”isku, jolla halutaan kiinnittää jokaisen ahlströmiläisen huomio liikuntaan ja oman kunnan kohentamiseen” (”Kuntotempaus on jo alkanut”, VV 8/1980, 6).

Kuntokampanjat ovat olleet perinteisiä, vuosittain kevät- ja syyskausilla järjestettäviä tapahtumia, joissa kerrytettiin liikuntasuorituksilla pisteitä omalle osastolle. Vuonna 1981 kuntotempauksen järjestämisestä kirjoitettiin, että kyseessä oli ”ties monesko – vaan tuskin viimeinen” (”Puhtia kuntoiluun”, VV 2/1981, 7) kuntotempaus, mikä kuvaa hyvin kuntotempauksiin suhtautumista.

Kuntotempauksen pituus on vaihdellut muutamasta päivästä kuukauteen. Myös Varkauden kaupunki ja sen eri toimijat ovat järjestäneet kuntokampanjoita, jolloin erilaisia kuntotapahtumia on voinut olla käynnissä useampi yhtä aikaa eikä vain tehtaan omina, sisäisinä kampanjoina. Esimerkiksi vuonna 1970 oli keväällä käynnissä niin valtakunnallinen työpaik-

kaurheilukampanja, Varkauden tehtaiden osastojen keskeinen kunto-ottelu ja lenkkeilykilpailu ("Warkauden Tehtaiden kevään -70 kuntotempaukset", VV 2/1970, 7) ja syksyllä oli tarjolla erikseen kuntotempauksia pelkästään suunnistuksessa ja polkupyöräilyssä ("Warkauden Tehtaiden syksyn 1970 kuntotempaukset", VV 7/1970, 8).

Kuntokampanjoiden tärkeydestä kertoo se, että niistä on kirjoitettu jollain tavalla melkein jokaisessa käsittelemässäni lehdessä. Yksinkertaisimmillaan se, mitä kampanjoista on kirjoitettu, on ollut pelkistetty ilmoitus kampanjan alkamisesta ja myöhemmin ilmoitus kampanjan päättymisestä sekä tuloslistaus. Kuntokampanjat ovat olleet konkreettinen mahdollisuus mitata työntekijöiden liikunta-aktiivisuutta, sillä kuntokampanjan tuloksen saamiseksi kerättiin tehtaiden eri osastojen henkilöstön liikuntasuoritukset osaston osallistumismääräksi ja -prosentteiksi.

Kuntotempauksien säännöt ja niihin olennaisesti liittyvät hyväksyttävien suoritusten määrä ja lajit ovat vaihdelleet pitkin tutkimusajankohtaa. Jo vuonna 1973 "[--] on todettu nykyisissä kunto-ottelu säännöissä puutteellisuuksia [--]" ("Osastojen välinen kunto-ottelu PYP:n pytyistä", VV 12/1973, 5) ja sääntöjä pyrittiin uutisen mukaan muovaamaan jo seuraavaan kunto-otteluun mutta varsinaiset uudet säännöt ilmestyivät *Valtteriin Viestin* sivuille vuonna 1975 ("Vuotuisen kuntokilpailun säännöt uusittu", VV 3/1975, 7). Vuonna 1984 *Valtteriin Viestissä* raportointiin mielipidetiedustelusta, jossa lehden lukijoilta kysyttiin mielipidettä nykyisistä kuntokampanjoista ja miten niitä toivottaisiin muokattavan. Suurin osa vastaajista piti nykyistä muotoa hyvänä mutta muutama kymmen lukijaa on toivonut sekä syksyn että kevään kampanjan ajankohtaa muutettavaksi. 1980-luvun alussa toivottuja uusia lajeja olivat kaikki puulaakiurheilut, luistelu, metsästys, soutu ja keilailu. Ne pääsivätkin aikanaan sallittujen lajien listalle mutta toive useamman kuin yhden suorituksen hyväksymisestä päivässä ei koskaan toteutunut ("Mielipidetiedustelun tulokset", VV 3/1984, 3).

Tutkimusajanjakson alussa, 1960-luvun loppupuolella suorituksia hyväksyttiin vain hiihdossa ja lenkissä (VV, 2/1966, 3). Näiden kahden lajin lisäksi lajivalikoimaan hyväksyttiin 1980-luvulle tultaessa pyöräily, uimahallissa uinti tai ohjattu kunto- tai palloiluharrastus. Lisäksi suoritusten pituus ja ajallinen kesto oli ennalta määriteltä. (ks. esim. "SYP:n pytyn" säännöt", VV 2/1980, 8.) Pilkkiminen lisättiin lajiluetteloon vuonna 1978 ("SYP:n pytyn kuntokampanja käyty", VV 4/1978, 7) ja lähestyttäessä 1990-lukua vuonna 1987 lajikirjo oli laajentunut koskemaan edellä mainittujen lisäksi squashia, keilailua, laskettelua, puulaakiurheilua ja työpaikan järjestämiä liikunta- ja kilpailutapahtumia ("Antin" kuntotempaus käynnistettiin", VV 5/1987, 8). Kymmenen vuoden päästä vuonna 1997 hyväksyttävien lajien listaan oli

lisätty suoritus metsästyksessä, golfissa ja tenniksessä ("Kuntokampanja 4.-26.10.1997", KK 4/1997, 12). Lajikirjon laajentumista on perusteltu *Valtteriin Viestissä* muutamalla kriittisellä kirjoituksella siitä, kuinka tietynlainen kuntoilu ei sovi tai kiinnosta kaikkia. Vuonna 1983 kirjoitetaan: "Nykyään puhutaan hyötyliikunnasta, jolla tarkoitetaan pilkkiongintaa, marjastusta, sienestystä, metsästystä jne. Tämän kaltainen liikunta uupuu kuntotempauksista, koska suoritusten "todistaminen" tai mittaaminen on nykyisten sääntöjen puitteissa vaikeata. Onneksi [--] kehittämällä tempausten sääntöjä voitane päästä lähivuosina sellaisiin kuntokampanjoihin, jotka tuntuvat kaikille mielekkäiltä." ("Kevään kuntotempaus päätynyt", VV 3/1982, 3).

Valtteriin Viestissä kuntokampanjoista kirjoitetut julkaisut ovat olleet sävyiltään analysoivampia ja henkilöstön osallistumisaktiivisuutta on kuvailtu tarkemmin kuin *Kuitukuriirissa*. Lisäksi *Valtteriin Viestissä* on saatettu kirjoittaa aiheesta kuntotempauksen ollessa käynnissä. Esimerkiksi vuonna 1981 kerrottiin, että kuntotempaus "[--] on ilmeisesti huhuista päätellen saavuttanut kohtalaisen hyvän menestyksen" ("Kuntotempaus", VV, 3/1981, 6). Esimerkin kaltaisten väliaikajulkaisujen ja pienempien ilmoitusten tarkoituksena on ollut innostaa jo tempaukseen osallistuvia loppukiriin tai kehottaa niitä, jotka eivät olleet vielä edes aloittaneet, aloittamaan ja motivoida heitä kuntoilemaan oman osaston menestyksen puolesta: "[--] voivat aloittaa kunto-ottelun [--] sillä jokainen suoritus osaston lopullista tulosta laskettaessa on tärkeä." ("Kunto-ottelu SYP:n pytyistä yli puolivälissä, VV 10/1976, 4). Juuri Varkauden tehtaiden osastojen välinen kuntoilussa kilpailu on ollut isossa osassa kuntotempauksista kirjoitettaessa. Osastojen osallistumisaktiivisuutta seurattiin tarkasti lehtien sivuilla.

Kuntotempauksien osallistujamääristä ja -prosentista on yleensä kirjoitettu sen mukaan, onko se ollut hyvä vai huono. Jo vuonna 1975 kirjoitettiin ennätysmäärästä osallistujia, sillä "Osallistuihan 'kuntoiluun' 29,1 % kilpailuvahvuudesta" ("Syksyn -75 kunto-ottelu", VV 11/1975, 6). Koko 1970-luvun osallistuminen tempauksiin oli runsasta ja vuonna 1979 kevään kuntokampanjan yhteydessä saavutettiin "[--] kaikkien aikojen ennätyksen niin osaston runsauteen kuin suorituskertoihin nähden" ("Ennätyspisteitä kuntokampanjassa", VV 3/1978, 7) ja syksyn kampanjan yhteydessä tuli jälleen osanottoennätys, kun lähes 35 prosenttia työntekijävahvuudesta kohensi kuntoaan ("Kuntokampanja", VV 11/1979, 11). 1990-luvun alussa *Kuitukuriirissa* iloittiin liikuntainnon kasvusta. Innon kasvuna pidettiin pidentettyä kuntokautta ja peräti noin 47 prosenttia ensolaisten vuoden 1991 kokonaisvahvuudesta otti osaa sen vuoden syksyn kuntokauteen. ("Pidennetty kuntokausi lisäsi liikuntaa", KK

1/1992, 15.) *Valtteriin Viestissäkin* uutisoitiin vuoden 1991 kevään virkeästi tempauksesta: ”*Harvat olivat ne, joilla oli vain 3–4 lenkkisuoritusta*” (”Antin virkeä kuntotempaus”, VV 2/1991, 5).

Pelkkää kuntoilun ilosanomaa kirjoittelu ei kuitenkaan ole ollut ja esimerkiksi vuonna 1983 kirjoitettiin huolestuneeseen sävyyn, että ”[–] *valitettavasti on sellaisiakin osastoja, joita ei tempauksemme kiinnostanut juuri lainkaan*” (”Kevään kuntotempaus päättynyt”, VV 3/1983, 3), ja jo seuraavan vuoden syksyn (1984) kuntokampanja keräsi siihenastisen 1980-luvun toiseksi huonoimman osallistumisaktiivisuuden ”alstilaisten” keskuudessa (”Rönttäsää kiusasi syksyn kuntokampanjaa” VV 11/1984, 4).

Yleisen osallistumisaktiivisuuden lisäksi vertailtiin kevään ja syksyn kuntokampanjoiden osallistumisaktiivisuutta toisiinsa. Vuonna 1972 iloittiin syksyn kunto-ottelun osallistujajoudesta verrattuna edelliseen syksyyn parannuksen ollessa oleellinen (”Kunto-ottelu PYP:n pytyistä”, VV 11/1972, 4) mutta 1980-luvun puolivälissä oltiin huolissaan syksyn kuntotempauksien osallistujamäärän laskusta, joka oli jatkunut tasaisena vuodesta 1981 lähtien (”Kuntotempauksen osallistujamäärät laskussa”, VV 10/1985, 3). Vuonna 1993 todettiin kohtuullisesta tempauksesta, että ”*Syksyisin kuntotempaus on yleensä ollut hiuksen hiljaisempi kuin keväisin*” (”Kohtuullinen Antin kuntotempaus”, VV 5/1993, 7). Toisaalta vuonna 1988 ensolaiset kuntoilivat kevättä ahkerammin sillä syksyn tempaus ”[–] *kokosi selvästi enemmän liikkujia kuin viime kevään kuntokampanjan aikana*” (”Syksyn kuntokampanjaan osallistui 551 ensolaista”, KK 7/1988, 7).

1990-luvun laman vaikutuksia oli havaittavissa myös kuntoilun puolella. Vaikka ensolaisten kilpailuvahvuus oli pienentynyt henkilöstömäärän vähentyessä, ei se näkynyt syksyn 1992 osallistumisprosentissa tai suoritusasteissa, jotka olivat nousseet verrattuna edellisen vuoden syksyyn, ja *Kuitukuriirissa* pohdittiin, että ”*näyttää siltä, että lamasta nouseminen on ainakin kuntosuorituksilla aloitettu*.” (”Syksyn 1992 kuntokampanja”, KK 5/1992, 12). *Valtteriin Viestissä* surtiin vuonna 1993 tehdasyksiköiden katoamista, viimeisimpänä ”[–] *seulalevytehdas CAE:n leipiin*” (”Osallistuminen mahtavaa Antin kuntotempaukseen”, VV 2/1993, 7) mutta tästäkin huolimatta vuoden 1993 sekä kevään että syksyn osallistumisprosentti oli 40 prosentin tuntumassa (”Kohtuullinen Antin kuntotempaus”, VV 5/1993, 7).

Kunto-otteluista kirjoiteltaessa osastojen välinen kilpailuasetelma on vahvasti läsnä ja se ilmenee parhaiten tuloslistauksista. *Valtteriin Viestin* sivuilla ei kirjoiteta suoranaista vastustajista tai siitä, mitkä osastot ovat niin sanotusta napit vastakkain, mutta osastojen välistä vastakkainasettelua tuodaan esiin kirjoituksissa kuntokampanjojen osallistumisaktiivisuu-

desta. Esimerkiksi vuonna 1971 enteiltiin Voimaosaston vievän kiertopalkinnon omiin nimiinsä alkavassa kunto-ottelussa, mutta "[--] *että toiset osastot eivät luovu niin vain kilpailussa, vaan tulevat antamaan tiukan vastuksen tulevassa koitoksessa*" (VV, 2/1971, 5) ja vuonna 1972 kirjoitettiin väliaikatietojen enteilevän "[--] *kovaa kilpailua "loppusuoralla". On nimittäin havaittavissa eräillä osastoilla otetun asian vakavasti, ja "kansa" on saatu liikumaan*" ("Kunto-ottelu PYP:n pytyistä", VV 10/1972, 4). Kyseisen lehden ilmestyessä kunto-ottelua oli vielä jäljellä muutama viikko, ja ottelun lopputulosten yhteydessä todettiin myöhemmin, että "*Verrattuna vastaavaan kunto-otteluun viime syksynä on parannus aivan oleellinen. I-ryhmässä Rakennusosasto sai kiistattoman voiton ja samalla toisen kiinnityksen kiertopalkintoon.*" ("Kunto-ottelu PYP:n pytyistä", VV 11/1972, 4). Seuraavan vuoden syksyllä kirjoitettiin kiertopalkinnon mahdollisesta päätyemisestä yhden voiton päässä olevalle Paperitehtaan Tutkimus-hallinto-osastolle "[--] *mutta onhan kuitenkin muillakin sanottavansa kilpailussa ja voivat valuuttaa tyhjiin voittohaaveet!*" ("Varkauden Tehtaiden henkilökunnan syksyn -73 kuntotempaus", VV 9/1973, 4). Myös vuonna 1974 pidettiin varmana, että Paperiosasto nappaa voiton "[--] *mutta pystyykö se siihen? Onhan muillakin osastoilla sanansa sanottavana kunto-otteluun* [--]" ("Syksyn -74 kunto-ottelu", VV 8/1974, 4).

Syksyllä 1978 kuntokauden ollessa puolessa välissä, Valtterin Viestissä kirjoitetaan vanhojen tuttujen osastojen pyrkivän voittoon rutiininomaisesti ja "*Olisi jo aika jonkun osaston järjestää yllätysten yllätys* [--]" ja täten osoittaa "*Täältä mekin tullaan – hengen merkitystä kuntourheilussa.*" ("Kuntokausi meneillään: Kaikki mukaan kilpailemaan SYP:n pytyistä!", VV 9/1978, 6). Tällä kertaa kirjoittaja mahdollisesti motivoi lukijakuntaansa ja Saha yllätti voittamalla yli 160 työntekijöiden sarjassa ("Saha yllätti kuntotempauksessa", VV 10/1978, 7). Vuonna 1976 Metsäosasto oli "*aivan omaa luokkaansa*" omassa kilpailuryhmässään kevään kunto-ottelussa ("Kevään -76 kunto-ottelu", VV 4/1976, 6) ja jälleen syksyllä pyrittiin houkuttelemaan jokaista mukaan, "[--] *sillä jokainen suoritus osaston lopullista tulosta laskettaessa on tärkeää.*" ("Kunto-ottelu SYP:n pytyistä yli puolivälissä", VV 10/1976, 4). 1970-luvun lopulla kyseltiin: "*Pystyvätkö muut osastot estämään kiertopalkintojen katkeamisen?*" ja palkintojen päätyamisen paperiteollisuuden suunnittelu ja korjaus -osaston ja metsäosaston palkintokaappeihin ("Kevään -77 kuntotempaus", VV 2/1977, 7).

1970-luvulla kuntotempauksen tuloslistojen kärjessä olevien osastojen haastamiseen kehottaminen on ollut runsasta lehtien sivuilla, mutta 1970-luvun lopusta lähtien ryhdyttiin sen rinnalla uutisoimaan enemmän myös oman henkilökohtaisen kunnan roolia motivaattorina osallistua kuntokampanjoiden pisteiden kerryttämiseen. 1980-luvun alussa todettiin, että olisi

hyvä ”[--] kuntoilla omaksi ilokseen ja terveydekseen”, ja kun palkintopokaali päättyi Keskushallinnon kaappiin keskisuurten osastojen sarjassa vuonna 1983, kisailuun saatiin uusi pytty ja sen ”[--] ensimmäiseksi uudeksi voittajaksi toivotaan uutta osastoa kampanjan ilmeen virkistämiseksi.” (”Kuntokampanja SYP:n pytyistä 26.2.–6.3.”, VV 2/1983, 4.)

Kaikesta motivoivasta kirjoittelusta huolimatta edelleen 1980-luvulla, jolloin osallistujamäärät olivat laskusuunnassa, sama osasto hallitsi tulostaulukoita omassa sarjassaan: ”Metsäosastolla aktiivisinta. [--] Kiertopalkinnon viidellä voitolla voi napata itselleen ensi kevään kuntokampanjan jälkeen metsäosasto, jolle jo nyt on neljä kiinnitystä.” (”Kuntotempausten osallistujamäärät laskussa”, VV 10/1985, 3). Vuonna 1986 *Valtteriin Viestissä* analysoitiin suorituskertojen lisääntymistä: ”Käytännössä [--] aiemminkin aktiivisesti liikuntaa harrastaneet lisäsivät liikunnan kertamääriä.” (”Kuntokampanjan suorituskerrat lisääntyivät”, VV 4/1986, 3). Jarkko Puranen (1997, 29) huomauttaa oman tutkimuksensa tausta-aineistosta, että osallistuminen työpaikkaliikuntatoimintaan näyttäisi olevan sidoksissa henkilön yleiseen aktiivisuuteen harrastaa liikuntaa, mikä todennäköisesti näkyy myös Varkauden tehtaiden kuntotempauksiin osallistujien aktiivisuudessa ja tempauksissa jatkuvasti menestyvissä osastoissa.

Niiden osastojen lisäksi, jotka kuntoilivat ja liikkuivat, oli myös osastoja, joiden suoritukset herättivät *Valtteriin Viestin* sivuilla huolestuneisuutta. Vuonna 1974 huomautettiin, ”[--] että eräillä osastoilla on edelleenkin osanotto ollut laimeaa.” (”Syksyn 1974 kunto-ottelu PYP:n pytyistä”, VV 11/1974, 6) ja vuonna 1983 oli ”[--] sellaisiakin osastoja, joita ei tempauksemme kiinnosta juuri lainkaan” (”Kevään kuntotempaus päättynyt”, VV 3/1983, 3). Vaikka näitä heikoimmin menestyviä osastoja ei suoranaisesti tuoda kirjoituksissa esiin, voi paikoitellen tulostaulukoista nähdä myös heidän kilpailuvahvuuksiaan ja -prosenttejaan. Tulostaulukot on kuitenkin esitetty pitkin tutkimusajanjaksoa hiukan eri tavoin, yleisemmin sarjojen top 10 tai top 3, joten heikoimmin menestyvistä osastoista ei pysty muodostamaan jatkuvaa vertailua.

Kuntotempauksista kirjoitettiin monin eri tavoin. Niistä kaikista kuitenkin näkyy selkeästi perinteisenä pidetyn kuntotempauksen merkitys tehtaiden henkilöstölle, olkoonkin se positiivista tai negatiivista ja se tiedostetaan myös lehden sivuilla. Kuntotempausten järjestäjien näkökulmasta on pyritty ottamaan huomioon henkilöstön mielipiteet esimerkiksi lajivalikoimassa ja täten pyritty tukemaan henkilöstön liikunnan harrastamista. Selkein päätelmä kunto-otteluihin liittyvissä julkaisuissa on se, että ne, jotka olivat jo lähtökohtaisesti aktiivisia liikunnan harrastajia, ottivat selkeästi enemmän osaa kuntoiluun ja loppupeleissä se näkyi

siinä, että esimerkiksi Metsäosasto ”[--] *teki sen, mistä muut haaveilevat, eli osallistui kuntokampanjaan sataprosenttisesti*” (”Sata prosenttia nyt täyttä totta”, VV 4/1981, 5).

4.4 Hyödyksi, iloksi ja omaksi terveydeksi

Kuntoiluun ei aina suhtauduttu pelkästään positiivisesti ja kuntotempauksia kohtaan esitettiin myös kritiikkiä. Varsinkin 1980-luvun alkupuoliskolla on *Valtteriin Viestissä* keskusteltu niin kunto- kuin hyötyliikunnan hyödyistä ja haitoista. ”*Nykyään puhutaan hyötyliikunnasta, jolla tarkoitetaan pilkkiongintaa, marjastusta, sienestystä, metsästystä jne. Tämän kaltainen uupuu kuntotempauksista* [--]” kirjoitetaan vuonna 1983 ja todetaan, että nykyisillä kuntotempauksien säännöillä hyötyliikunnan mittaaminen on hankalaa. Tästäkin huolimatta ovat kuntotempauksien järjestäjät pyrkineet kuuntelemaan henkilöstön mielipidettä ja siltä pohjalta laajentaneet tempauksissa sallittujen lajien kirjoa. Toisaalta esimerkiksi osastojen urheiluyhdysmiesten rooli nähtiin epäkiitollisena ”[--] *sillä moni suhtautuu periaatteessa kielteisesti liikuntaan*” (”Kuntokampanja SYP:n pytyistä 26.2.–6.3.”, VV 2/1983, 4).

Turhaa kuntoilua ei kannatettu ja vuonna 1983 kysyttiin, että ”*Kuka meillä on se, joka painostaa kuntoilun pelkäksi ajanvietehölkäksi, mistä ei saisi olla tuloksena mitään muuta kuin hikeä?*” Kirjoittaja veisi pururadalla juoksijat metsätöihin tai pelolle, jolloin ”*Liikunta olisi takuulla yhtä monipuolista. [--] Ja katse kättensä jälkiin antaisi paremman kiitoksen kuin laskeutuva pöly turhan juoksijan jäljillä!*” (”Hyötyliikunta paitsiossa”, VV 10/1983, 3.) Edeltävänä vuonna 1982 kirjoittaja ei voi hyväksyä vain kuntoilijoiden ja hölkkääjien olevan ihmisinä jonkin arvoisia. Hän voi mielestään ”[--] *viettää vapaa-aikani muualla* [--]. *Kuntoilun toisella tavalla* [--]” tehden erilaisia jokapäiväisiä kodin askareita. (”Hölkkähullulle huonekaverille”, VV 9/1982, 11.)

On mielenkiintoista huomata, että kuntoliikunnan puolustajat tiedostavat hyötyliikunnan merkityksen. Kuntotempauksia puolustettiin esimerkiksi toteamalla, että niiden tarkoituksena on saada ihmisiä harrastamaan liikuntaa enemmän ja monipuolisemmin. Tempauksien ajankohta pyrittiin suunnittelemaan niin, että niiden aikaan niin sanottu normaali, hyötyliikunta perunamaalla tai marjametsässä on pienimmillään. (”Vastine ”Hyötyhölkkä paitsiossa”, VV 10/1983, 3.) Vuonna 1982 kuntotempauksen alkaessa todetaan, että kuntoilun ei kuuluisi olla pelkkää hölkkää vaan ”[--] *muukin liikunta saattaa olla yhtä tehokasta, joskus tehokkaampaa*” (”Syksyn kuntokampanja käynnistyy”, VV 9/1982, 6). Saman vuoden loppu-

puolella kuntotempauksen jälkimainingeissa kirjoitetaan, että ”*Tulevaisuudessa liikkuminen luonnossa – kävellen, hiihtäen, soudellen jne – on eniten laajenevia, kaikkia yhteiskuntapiirejä koskevia harrastuksia*” ja suositellaan hölkkääville ns. ”*ikiliikkujille*” vaihtelua, etteivät puheenaiheet olisi yksipuolisesti liikuntaan liittyviä (”Syksyn kuntotempaus päätökseen”, VV 11/1982, 8).

Mikko Simula on tutkinut väitöskirjassaan *Luonnossa liikkumisen kulttuuriset representaatiot. Diskurssianalyysi suomalaisten luonnossa liikkumista käsittelevistä haastatteluisista* (2012) luonnossa liikkumisen selityksiä ja merkityksiä. Simulan tutkimusaineisto osoittaa, että 2000-luvun luonnossa liikkujat tunnistavat erilaisia luonnossa liikkumisen kulttuurisia ja sosiaalisia taustoja ja osaavat soveltaa erilaisia representaatioita kertoessaan luonnossa liikkumisen erilaisista käytännöistä. Simulan yksi tärkeimmistä huomioista on se, että luonnossa vietetty aika ja siellä harjoitettujen käytänteiden arvottamisessa ei tukeuduta vain yhteen luonnossa liikkumisen representaatioon eli marjastamisen, sienestämisen, patikoimisen, hiihtämisen jne. erilaiset merkitystulkinnat erottuvat ja kasautuvat luonnossa liikkumisen selityksissä. Tutkimuskohteet yhdistivät liikkumisen luonnossa ennen kaikkea vapaa-aikaan ja elämäntapoihin. (Simula 2012, 112, 192.)

Valterin Viestin ja *Kuitukuriirin* sivuilla ulkona liikkuminen yhdistyy vaihtelevasti sekä kunto- että hyötyliikuntaan. Esimerkiksi Pakkaustehtaan ulkoilupäivä hiihdon merkeissä (”Pakkaustehtas piti ulkoilupäivän Vattuvuorella”, VV 2/1988, 5) ja Seulalevytehtaan henkilöstön kuntoilu ulkoilutapahtumassa (”Seulalevytehtas kuntoili”, VV 8/1986, 4) kuvaavat näitä Simulan huomioimia erilaisia merkitystulkintoja, joita ulkoiluun ja liikuntaan voidaan yhdistää. Vuonna 1983 kuntokauden aikana kehoitetaan kaiken liikunnan ohella myös nauttimaan ”[–] *silmilläsi luonnosta*” (Kuntokausi jälleen menossa”, VV 2/1983, 4). Jo aikaisemmin yhdessä tekemisen ja leikkimielisyyden yhteydessä on tullut ilmi, että juuri ulkoilutapahtumat ja luontopolkuliikunta on nähty ihmisiä aktivoivana harraste- ja liikkumismuotona 1980- ja 1990-luvuilla.

Kuva 1: Kuvituskuva VV 8/1977, 3.



Valtteriin Viestin sivulle mahtuu muutama Kuntotoimiston laatima kuvituskuva keskittyen ehkä selkeämmin hyötyliikuntaan: ”Kyyki kuntoa – kerää kanttarelleja reippaile metsässä ja sienestä!” (VV 8/1977, 6) ja jokapäiväisen liikuttamisen ohjeet otsikoituna ”Lisää elämääsi liikuntaa luonnollisesti ja liikuntaa muihin toimiisi” (VV 8/1977, 3; VV 10/1977, 7). Kuvituskuvana on myös esitelty eri arkipäivän tilanteita, joissa voi pyörällä (VV 6/1977, 8) tai kuinka pyöräillen saa sekä jalat että itsensä solakaksi (VV 8/1977, 6) ja vuonna 1982 kehoitetaan toteuttamaan kuntopolku luonnon omista olosuhteista (VV 9/1982, 10.) Kuntotoimisto oli 1970-luvun luomus kunto liikunnan suosion noustessa ja hyvä esimerkki 1970-luvun suunnitteluinnosta. Kuntotoimiston yksi iso toiminnan osa-alue oli erilaiset kampanjat sekä tiedotus- ja koulutustoiminta. (Pesola 2005, 135, 138–139, 144.) Kuvituskuvat, joita *Valtteriin Viestissä* esiintyy ovat osa Kuntotoimiston Koululiikuntakampanjaa. Kuvituskuvat ovat keskittyneet, kuten Kuntotoimiston olemassaolo,

selkeästi 1970-luvulle ja ne ovat usein myös toistuvia.

Kuvituskuviissa hahmot ovat kuvattu yleisesti varsin iloisiksi, joten niistä on tulkittavissa myös hyvän tuulen ja leikkimielisyyden piirteitä. Kuvituskuvista on huomattavissa naisten rooli liikuntatoiminnassa. Esimerkeiksi tutkielmaani valikoituneissa kuvituskuviissa, ensimmäisessä leikkiminen lasten kanssa on kuvattu miehen toiminnaksi ja jokapäiväinen hyötyliikunta eli mattojen puistelu on naisen tehtävä. Toisessa kuvituskuviassa jalat saa solakaksi pyöräilevä nainen ja kolmannessa kuvassa lukijaan kontaktia ottava sienestäjä on nainen.



kuva 2: Kuvituskuvat VV 8/1977, 6.

Käsitlemieni lehtien liikunta- ja urheiluaiheisissa julkaisuissa naiset mainitaan usein omana sarjanaan erilaisissa kilpailuissa (ks. esim. ”III Varkaus-juoksu” VV 7/1972, 4; ”Varkauden Tekniset r.y:n hiihtokisat” VV 3/1979, 5) ja muutaman kerran harmitellaan naisjoukkueiden vähäistä määrää (”Prosessilaitetehdas voitokas konepajateollisuuden viestihiihdoissa” VV 4/1986, 3) tai kuinka naisosallistujien määrä oli vähentynyt olemattomiin (”Höyrykattilatehdas ylivoimainen konepajojen hölkkäviestissä” VV 10/1986, 2.) Lentopalloon liittyvien julkaisujen joukkoon mahtuu juttuja tyttöjen tai naisten joukkuevoiminnasta (”Konepajan tytöt lentopallon puulaakisarjassa” VV 11/1979, 12) ja esimerkiksi vuonna 1992 Enso-Yhtymän lentopallonmestaruuskisoihin osallistui naisjoukkue vain Varkaudesta (”Uimaharju ja Enso lentopallonmestareita” KK 3/1992, 8.) 1960-luvulla on yhtiön naistyöntekijöille tarjottu voimistelua (”Voimistelu” VV 1/1966, 4; ”Kuntovoimistelua naisille” VV 9/1966, 3). Naistyöntekijöiden roolia ei liikunta-aiheisissa julkaisuissa ole suuremmin korostettu, vaikka vertailua sarjatasolla onkin saatettu tehdä. Toisaalta myös se, että vain Varkaudesta on saatu naisjoukkueita kasaan, viestii Varkauden erinomaisuudesta liikunnan saralla sukupuolesta riippumatta.

Vaikka teollisuustyönantajien toteuttamat liikuntatoiminnan muodot usein palvelivat muita kuin työntekijöiden terveyden edistämistä, laskettiin liikuntatoiminta kuuluvaksi yrityksen terveydellisen sosiaalitoiminnan osa-alueeksi 1970-luvulle saakka (Huhtanen 2014,

55). Tästä todennäköisesti johtuu se, miksi osa liikunta- ja urheilujulkaisut sijoittuvat aihealueena ”Työterveys” tai ”Terveystieto” -otsikoiden alle 1960- ja 1970-luvuilla. Työolot – työnilo -tutkimuksen aikana huomattiin, että sen terveystietoa antava osuus oli ollut järjestäjilleen pettymys, kun tietoiskut eivät herättäneetkään henkilöstön innostusta. Hanke arvioi, että olisi parempi sisällyttää terveystieto osaksi konkretiaa, jotta tieto omaksuttaisiin mielekkäämmiin. Hanke suosittelikin aktiivisen toiminnan yhteyteen lisättävää terveystietoa, jotta sitä tulisi kokeiltua myös käytännössä. (Haavisto, Kirjonen, Palmroth & Helenius 1990, 66–67.)

Käsitlemiäni lehtien sivuilla varsinainen terveystiedollinen valistus jää melko vähäiseksi. Ravinnon osuus liikunnan yhteydessä nostettiin esiin *Valtteriin Viestissä* esimerkiksi vuonna 1978. Ravinnon ja riittävän liikunnan yhteydestä järjestettiin tietoiskuja (”Aamupala ja lounas terveelle tasolle”, VV 7/1978, 6), ja ”Lääkärit luennoivat tehtailla kuntoilusta” (VV 4/1978, 8) julkaisu mainosti tietosarjaiskusta, joka liittyy kuntoiluun, aiheina esimerkiksi kuntoilun aloittaminen, ravinto ja omakohtainen kuntotesti. Ylipainoisia neuvotaan liikkumaan esimerkiksi uiden tai pyöräillen hölkän sijaan (”Asiantuntijoiden mielipiteitä vapaasti muokaten: huomio ylipainoiset!” VV 10/1978, 7). Lisäksi *Valtteriin Viestissä* kysellään muiden painovaikeuksien kanssa kamppailevien perään ja ryhmän perustamista, jos laihduttamisessa ”[–] onnistuttaisiin paremmin kuin yksin yrittämällä?” (”Onko Varkauden Ahlströmiläisissä” VV 5/1978, 6.)

Puulaakipalloilun yhteydessä vuonna 1968 kehoitetaan itse kutakin harjoittamaan liikuntaa, näin estäen terveyttä uhkaavien haittatekijöiden ilmentymistä (”Puulaakipalloilu”, VV 5/1968, 4). Vuoden 1974 kuntokauden aikana ilmaantuneet kipeytyneet jäsenet saivat tehtaanlääkärin kirjoittamaan useamman ennaltaehkäisevän neuvon turvallisen kuntoilun suorittamiseksi (”Lenkkeilystä tullut epäkuntoaikin”, VV 10/1974, 4). Vuotta 1977 (”Selkävuosi 1977”, VV 2/1977, 5) nimitettiin Selkä-vuodeksi, jolloin selän hyvinvointiin kiinnitettiin *Valtteriin Viestin* sivuilla erityistä huomiota, luonnollisesti Työterveys-otsikon alla. Selän hyvinvointiin tarjottiin muun muassa jumppausohjeita (”Selkä on monelle ongelma”, VV 5/1977, 5). ”MOTTO: ’Pitää juosta itsensä kuolemaan asti, mutta ei juosta itseään kuoliaaksi’” aloittaa vuonna 1981 työterveys-aihealueen alla oleva julkaisu ja jatkaa kertomalla erilaisia keinoja parempaan elämänlaatuun kuntoilun avulla. Jo motosta voidaan tulkita se, että urheilua tulisi harrastaa läpi elämän, ja liikuntaharrastusta ei saisi lopettaa ”[–] kuntokauden jälkeen” mutta samaan aikaan ei saisi harrastaa kerralla niin paljon, että se olisi haitaksi. (”Kuntokausi jälleen menossa”, VV 10/1981, 6–7.) Vaikka aihealueen otsikkona työterveys

on jääneet pois, niin edelleen vuonna 1993 kiinnitettiin huomiota istumatyön vaivojen ehkäisyyn ja kehoitettiin omatoimiseen liikuntaan työn ohessa. ("Niska, selkä, hartiat: Istumatyön vaivoihin ennaltaehkäisyä", VV 3/1993, 3.) Lisäksi vuonna 1997 haluttiin kampanjalla "[--] varoittaa ulkoilusta ja ulkonaliikkumisesta aiheutuvista vammoista" ("Ulkoile turvalisesti – älä mene kipsiin", KK 1/1997, 11).

Juuri varkautelaiseen tehdastyöyhteisöön kohdistunut Työolot - työilo -tutkimushanke ei pystynyt osoittamaan kiistattomasti liikunnan ja psyykkisen vireystilan muutoksia. Hankkeen tuloksena huomattiin, että muutokset vireystilassa olivat trendinomaisia (esimerkiksi kesäkuukaudet vs. talvikuukaudet) myös niillä, jotka eivät osallistuneet aktiivisesti kunto-ohjelmaan. (Haavisto, Kirjonen, Palmroth & Helenius 1990, 64.) Käsittelemieni lehtien sivuilla vireystilan suhdetta liikuntaan ei usein tuoda esiin. Siitäkin huolimatta asia nousee esiin lähes jokaisella vuosikymmenellä, ja jo vuonna 1968 todettiin, että liikuntaa harjoittamalla jokainen voi kohentaa niin fyysistä kuin henkistä kuntoaan sekä työvireyttään. ("Puulaakipalloilu", VV 5/1968, 4.)

"*Ruumiillinen rasitus piristää myös henkisesti* [--]" todetaan pyöräilyn hyödyistä liikuntamuotona kertovassa julkaisussa 1970-luvulla ("Kohenna kuntoasia pyöräillen" VV 6/1977, 7) ja vuonna 1984 kuntotempauksen aikana voidaan huomata "[--] liikunnan virkistävän vaikutuksen [--]" ("Kevään kuntotempaus", VV 2/1984, 3.) 1990-luvulla *Kuitukuriirin* sivuilla Viriketoimikunta ilmoitti liikunnallisista tapahtumista ja *Varkauden Viestissä* Varkauden Tekniset r.y:n mainostamien erilaisten tapahtumien yhteydessä todetaan: "*TULE, KOE JA VIRKISTY!*" ("Varkauden Tekniset r.y. tiedottaa", VV 5/1990, 4.) Liikunnan virkistävä vaikutus koetaan tärkeäksi siis koko tutkimusajankohdan. Vaikuttaa siltä, että molempien käsittelemieni lehtien liikuntatoimintaan kehoitetaan periaatteella, että liikkuminen kannattaa, ja iskulause "*OLI KUNTO SITÄ TAIKKA TÄTÄ, ÄLÄ LIIKKUMATTA JÄTÄ!*" sopii tähän periaatteeseen. ("Kiinteistöryhmäläiset kuntokampanjaan", VV 5/1987, 8.)

5 PÄÄTÄNTÖ

Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten kahden varkautelaisen tehdastyöyhteisön henkilöstölehdissä, A. Ahlström Oy:n *Valtteriin Viestissä* ja Enso-Gutzeit Oy:n *Kuitukuriirissa* käsitellään työntekijöille suunnatun liikuntatoiminnan merkityksiä 1960-luvulta 1990-luvulle. Tutkielmani pääkysymyksiä ovat olleet: 1.) millaisia mahdollisia paikallisia erityispiirteitä liikuntatoiminnalla on, 2.) millaisia määrittelyjä lehden kirjoittelussa annetaan liikuntatoiminnalle tehdastyöyhteisössä, ja 3.) millaisia mahdollisia muutoksia liikunnalle annetuissa merkityksissä tapahtuu tutkimusajankohtana. Käsittelyluvuissa olen pyrkinyt tuomaan esiin erilaisia kielellisiä valintoja, joilla liikuntatoimintaa tuodaan esiin ja luodaan suhdetta kirjoittajan ja lukijan välillä. Analyysissä olen pyrkinyt huomioimaan myös ilmaisuja, joita käsiteltävää kohteesta tai lukijoista käytetään.

Työpaikkaliikunta ja siihen liittyvä työntekijöiden hyvinvointi ovat aikaisemman tutkimuksen perusteella aina kiinnostaneet työnantajia, sillä hyvinvoivat työntekijät tuottavat työpaikalleen taloudellista menestystä. Työnantajan rooli työpaikkaliikunnan tarjoajana on muuttunut, ja tutkittavalla ajanjaksolla työnantajan rooli työpaikkaliikunnan tukijana näkyy yksinkertaisesti käsittelemieni lehtien sivuilla työnantajan tukemien kuntosalilippujen tai liikuntapaikkojen tarjoamisena liikuntaharrastuksiin. Käsittelemieni henkilöstölehtien sivuilla liikunta-aiheisten julkaisujen määrä on jopa yllättävän runsasta, vaikka ne ovat usein toistuvia. Liikuntaa ja urheilua on haluttu pitää pinnalla muiden tehdasasioiden lisäksi.

Analyysin keskiössä ovat olleet henkilöstölehtien sisällöt, jotka ovat suurimmaksi osaksi tekstimuotoisia, mutta joukkoon mahtuu myös muutama kuva. Aineiston sisältöluokat, kirjoittajat ja heidän tulkintansa ovat myös osa analyysia. Liikunta- ja urheilutoiminnan monenlaisia julkaisutyyppisiä ovat suurimmaksi osaksi erilaiset ilmoitukset, tapahtumakertomukset ja ohjeet. Joukossa on muutama proosamainen julkaisu, runo ja mielipidekirjoitus. Liikunta- ja urheilutoiminnan määritelmä on ollut tutkielmaa tehtäessä suhteellisen laava mutta keskittyen tehtaan työyhteisön piirissä järjestettäviin liikunnallisiin toimintoihin ja tapahtumiin.

Kulttuurisessa kontekstissaan lehtien sisällöt ovat syntyneet erilaisissa murroskohteissa siirryttäessä 1970-luvulta 1980-luvulle ja 1990-luvulle. Siirtyminen eri vuosikymmeneltä toiselle ei suoranaisesti näy liikunta-aiheissa julkaisuissa mutta esimerkiksi 1970-luvulla, joka oli yritykselle varsin vilkas, työvoima oli nuorekasta ja toimihenkilöiden määrän lisääntyä, erilaiset sosiaaliset ja kulttuuriset kontekstit saattoivat paistaa teksteistä läpi. 1990-luvun laman vaikutuksia ei suoranaisesti pystytä näkemään, mutta lama on kuitenkin mainittu muutamassa liikunta-aiheisessa julkaisussa.

Vaikka moni julkaisuista on ilman kirjoittajan mainintaa tai kirjoitettu nimimerkillä, on esimerkiksi päätoimittajan tai tehtaan lääkärin kirjoituksia julkaistu selkeästi heidän nimillään ja titteleillään. Onko se antanut painoarvoa tietyille julkaisuille ja niiden sanavalinoille on ollut tutkielman puitteissa hankala selvittää, koska lukijakunnan reaktioita niihin ei pysty lehtien sivuilta havainnoimaan, mutta todennäköisesti tehtaanlääkärin antama kehoitus tai ohjeistus hyvinvoinnin ja kunnan edistämiseksi on ollut tehokkaampi kuin nimettömän kirjoittajan. Se, että esimerkiksi kuntoilusta ja sen roolista omaan terveyteen kirjoittaa usein juuri tehtaanlääkäri, kertoo todennäköisesti aiheen painoarvosta myös yrityksen ja sen johdon piirissä. Lisäksi se, että henkilöstön mielipiteet esimerkiksi kuntokampanjoiden lajivalikoimassa ja muutamat kriittiset näkökulmat esimerkiksi kuntoiluintoilun suhteen on nostettu julkaisujen joukkoon, kertovat siitä, että aiheesta on todennäköisesti keskusteltu myös lehtien sivujen ulkopuolella ja näin on pyritty tukemaan henkilöstön liikunnan harrastamista.

Pääsääntöisesti työpaikan liikunta- ja urheilutoiminnasta kirjoitetaan lyhyesti, ilmoitus- tai hiukan pidemmin kertomusluontoisesti sekä pyrkimällä tuomaan esiin kirjoittajan näkökulmasta positiivisävytteisiä merkityksiä liikuntatoiminnalle. Muutama suurempi teema nousee lehtien kirjoituksista esiin ja ne ovat yhdessä tekeminen, kuntoilu ja terveys, hyötyliikunta sekä leikkimielisyys.

Tutkielman ensimmäisenä tutkimuskysymyksenä oli selvittää mahdollisia paikallisia erityispiirteitä, joita aineistosta mahdollisesti löytyy. Paikallisia erityispiirteitä on suhteellisen vaikea havainnoida mutta esimerkiksi kaukalopallossa ja lentopallossa Varkauden seuratasoinen toiminta näkyy myös käsittelemieni lehtien sivuilla. On huomion arvoista, että ”me ahlstiläiset” tai ”ensolaiset” ovat aina keskiössä, välillä mukana on myös paikkakunnan nimi, esimerkiksi silloin kun vain Varkaudesta on saatu naisjoukkue lentopallokisoihin. Juuri yhtiöiden tehtaiden välisissä kilpailuissa ja puulaakijoukkueiden menestyksestä kirjoitettaessa, ahlstilaisuutta tai ensolaisuutta ja omaa paremmuutta pyritään tuomaan mahdollisimman paljon esiin. Kun puhutaan oman joukkueen menestyksessä, superlatiiveja ei säästellä ja suoras-

taan piestään vastustaja eikä heistä useinkaan ole varkautelaisille vastustusta. Positiivisessa valossa nähdään myös monet häviöt ja esimerkiksi Resiinaralliin osallistuttiin hyvällä yhteisellä hengellä.

Yhdessä olon ja yhdessä tekemisen diskurssia rakennetaan lehtien kirjoituksista sen perustella kenen kannalta yhdessä olemista ja yhdessä tekemistä suositaan tai korostetaan. Paikoitellen on korostettu yhdessä tekemistä oman tehdasosaston, perheen tai joukkueen näkökulmasta, osittain osana suurempaa kokonaisuutta eli koko tehdasyhteisöä. Vaikka useimmiten erilaisissa liikunta- ja urheiluaiheisissa julkaisuissa puhutaan yleisemmin henkilöstöstä, myös rajanvetoa pienempiin yksiköihin on tehty sen suhteen, kenen kanssa liikuntatoimintaa tulisi harrastaa.

Lehtien sivuilla usein esiintyvien kuntokampanjoiden yhteydessä on puhuteltu tehtaiden koko henkilöstä, katsomatta sitä, onko kuulunut työntekijöihin vai johto- tai toimihenkilöihin, sillä kuntokamppailu on käyty muita tehtaan osastoja vastaan ja kampanjoiden sarjat ovat muodostuneet osastojen henkilöstömäärän perusteella. Kuntokampanjoiden yhteydessä on tuotu esiin oman osaston liikunta-aktiivisuutta ja korostettu henkilöstön osallistumisaktiivisuutta kampanjaan. Toisaalta kuntokampanjoiden yhteydessä on saatettu innostaa vain osaa omasta osastosta, esimerkiksi naisia, osaston toimihenkilöitä tai johtoryhmää osallistumaan kampanjaan haasteiden tai tempauksien muodossa. Tällaisissa tapauksissa oman pienemmän työyhteisön aktiivisuus on nähty osana suurempaa, oman osaston panosta kuntokampanjaan, jonka voitto toisi osastolle kiertopalkinnon, joka usein oli pankin tarjoama pysti. Oma osasto on lehden sivuilla selkeästi tärkein yksikkö, jossa yhdessä tekemistä tulisi harrastaa ja se näkyy selkeästi julkaisuissa, joiden teemana on tehdasosastojen omat ulkoilu- ja liikuntatapahtumat.

Vielä 1960-luvulla *Valtteriin Viestissä* ei eroteltu henkilöstöä osastotasolla mutta 1970- ja 1980-luvuilla on jo nähty tarpeelliseksi erottaa myös toimihenkilöiden omat tapahtumat työntekijöiden tapahtumista. Tämä todennäköisesti johtuu osittain siitä, että toimihenkilöiden määrä työpaikoilla kasvoi. Perhe ja yhdessä tekeminen nostetaan liikunta- ja urheiluaiheisissa julkaisuissa motivaatioksi harrastaa liikuntaa juuri ulkoilutapahtumien yhteydessä. Yhdessä olo perheen kanssa nousee aika ajoin esiin liikuntatapahtumien kuvauksissa mutta äitejä tai naisia ei suuremmin erotella käsittelemieni lehtien julkaisuissa, puolisoita kehoitetaan silloin tällöin ottamaan mukaan toimintaan. Naiset nousevat esiin eri lajien mestareina, esimerkiksi yksilölajeissa pilkki tai golf mutta myös joukkuelajeissa, eritoten lentopallossa, joka on kaukalopallon ohella suosituin laji, mutta jossa naisillakin oli mahdollisuus osallistua.

Monet liikunta-aiheiset julkaisut myös kehottavat liikkumaan leikkimielellä. ”Leikkimielellä” on toiminut innostavana ilmaisuna osallistua liikunnalliseen toimintaan, ja vaikuttaisikin siltä, että monet leikkimielisiksi kuvaillut liikuntatapahtumat ovat olleet vastakohtana tosissaan otettaville kuntoilukamppailuille. Monia osastojen omia liikunta- ja ulkoilutapahtumia kuvaillaan leikkimielisiksi, ja usein lasten ja perheen kanssa kehoitetaan ottamaan rennommin. Leikkimieli ei kuitenkaan liiaksi vaikuta olevan lapsenomaista vaan pikemminkin juuri rennommalla otteella tehtävää liikuntatoimintaa. Leikkimielisyyden voidaan siis nähdä olevan sidoksissa enemmän henkiseen hyvinvointiin ja sen esiintuontiin: vireys ja luonnossa liikkuminen ovat vahvasti sidoksissa myös leikkimielisyyteen.

Kunnon ja oman terveyden kannalta esitetyt tulkinnat liikunnan merkityksestä ovat selkeässä enemmistössä. Kuntoilu nähdään monessa suhteessa tärkeänä: kunto tai kuntoilu esiintyy monissa palstojen otsikoissa mutta myös vuosittaiset kuntotempaukset ja niistä raportointi ovat merkittävä osa lehtien sisältöjä. Kunnon asialla, kunnon kannalta, vaali kuntoasi, kunnon hyvälle tuulelle ovat esimerkkejä napakoista iskulauseista, monista otsikoista ja toistuvista kehotuksista, joissa kunto nostetaan motivaatioksi harrastaa liikuntaa.

Kolmanneksi tutkielmassa oli tarkoitus selvittää mahdollisia muutoksia liikunnalle annetuissa merkityksissä tutkimusajankohtana. Esiin nousseet teemat ovat näkyvillä koko tutkimusajankohdan ajan eikä suurempaa, yhtenäistä ja selkää muutosta diskursseissa juuri tapahtu. Pieniä muutoksia julkaisuista ja diskursseissa kuitenkin löytyy.

Yksinkertaisimmillaan muutokset näkyvät otsikkotasolla, kun 1960-luvun ”terveys” ja ”terveydenhuolto” sanat otsikoinnissa katoavat liikunta-aiheisten julkaisujen yhteydestä. Terveysnäkökulmaa tuodaan esiin myöhemminkin mutta ei samalla tavalla kuin 1960-luvulla. 1960-luvun jälkeen se punoutuu osaksi kehonhuoltoa ja ravintoa, jotka nähdään osana hyviä elämäntapoja, joihin myös liikunta kuuluu. Kuntoilun selkeä nousu niin aiheena kuin otsikoissa 1970-luvulla mutta myös 1980-luvun kriittiset näkökulmat ja hyötyliikunnan suosiminen erottuvat muutoksena liikuntatoiminnan merkityksissä lehtien sivuilla. Liikuntatoiminnasta saatu vireystila ja sen merkityksestä kirjoitellaan lehtien sivuilla aika-ajoin koko tutkimusajankohdan mutta vasta 1990-luvulla huomion arvoisesti.

Valtterin Viestissä on suosittu joukkuelajeja, kun taas *Kuitukuriirissa* on selkeästi nostettu enemmän yksilötason suorituksia tapahtumakertomuksien kohteeksi. Eri lajien suosio ja harrastajien määrän kasvu näkyy myös siinä, että puulaakurheilun perinteisten lajien rinnalle nousevat pikkuhiljaa niin lentopallo, tennis kuin golf mitä lähemmäs 1990-lukua tullaan. Kaukalopallo pysyy suosittuna koko tutkimusajanjakson ajan ja sen seuratasoinen kehitys on

nähtävillä myös henkilöstölehtien sivuilla. 1970-luvun toimihenkilöt ja organisaation pirstoutuminen yrityksen myyntien takia näkyvät myös kuntotempauksien osastotarjojen muodostuksessa.

Vaikka aikakauslehdillä, joihin henkilöstölehdet kuuluvat, ei painotuotteena ole asiakirja-aineistolle tyypillistä semanttista merkittävyyttä, ovat ne informaationvälitykseltään silti tärkeitä. Käyttämäni henkilöstölehdet sisältävät teollisen aineettoman kulttuuriperinnön näkökulmasta varkauteilaisen tehdastyöyhteisön historiaa. On selvää, että tutkittavalla ajanjaksolla lehtien liikunta-aiheiset julkaisut tulkintoineen tuottavat yhteisössä käytettyjä erilaisia ajattelun- ja toimintatapojen sekä kielenkäytön representaatioita, ja ne ja ovat osa työntekijöiden arkista todellisuutta. Henkilöstölehtien kautta saadaan tärkeää tietoa työnantajan näkökulmasta liikuntatoimintaan, ja siitä, kuinka he viestivät vuorovaikutussuhteissa henkilöstölleen liikunnan merkityksistä. Esimerkiksi hyötyliikuntaan liittyvät kirjoitukset ovat usein selkeää vuoropuhelua kuntokamppailuiden tukijan ja niiden kritisoijan, joka kuului usein lukijakuntaan, välillä. Vaikka näiden julkaisujen määrä ei ole suuri, kertoo keskustelu esimerkiksi siitä, mihin työn ulkopuolinen vapaa-aika tulisi kenenkin mielestä käyttää, ja millaisena kuntourheilun ja niin sanotun ajanvietehölkän suhde nähdään hyödylliseen jokapäiväiseen arkiliikuttamiseen.

Vaikka tutkimuksen puitteissa toimittajakunnan ja kirjoittajien sekä lukijoiden vuorovaikutussuhteen arviointi jää melko vähäiseksi, on erilaiset toistuvat ja perinteiset urheilu- ja liikuntatapahtumat ja niistä kirjoittaminen selkeä viesti niiden merkityksestä myös tehtaan työntekijöiden keskuudessa. Varkauteilaiden tehdasyhteisöjen henkilöstölehtien sivuilla esimerkiksi kuntotempaukset ja niille annetut merkitykset oman osaston hyvän suorituksen saavuttamisessa ovat osa työntekijöiden arkista todellisuutta myös lehtien sivujen ulkopuolella. Tutkittavalla ajanjaksolla on haluttu olla liikunta-aiheisten julkaisujen kautta osa tehdasyhteisössä. Toisaalta hyvin harva julkaisu oli kirjoitettu suoraan me-muodossa, vaikka ahlströmiläisyyttä tai ensolaisuutta tuodaankin esiin, vaan kirjoittaja oli, osallistuessaankin, jollain tasolla kirjoitettavan asian ulkopuolella. Toisaalta se, että tapahtumista on kirjoitettu ja kiitetty osallistumisesta niihin kertoo yhteisen liikuntatoiminnan, yhteisöllisyyden ja yhdessä olemisen arvostuksesta. Lisäksi se valottaa myös työnantajan suhtautumista työntekijöihinsä ja heidän liikuntatoimintaansa.

Työpaikkaliikuntatoiminta tutkimuskohteena on aina mielenkiintoinen ja sen merkityksen tutkiminen erilaisissa yhteyksissä tuo esiin erilaisia työyhteisöihin liittyviä kulttuurisia näkökulmia. Tämän tutkielman teemojen pohjalta jatkotutkimuksen kohteiksi olisi mielen-

kiintoista nostaa muuttuneet työympäristöt ja niiden vaikutus työpaikkaliikunnan käsitteeseen ja sille annetuille merkityksille. Työpaikkaliikunnan kytkeytyminen nykyaikaiseen työhyvinvointitoimintaan ja siitä johtuvat muutokset liikuntatoiminnalle annetuissa merkityksissä voisivat olla haastattelututkimuksen avulla mielenkiintoista selvittää.

Yksittäisistä teemoista leikkimielisyyden käsite ja se, kuinka leikkiä ja leikkimielisyyttä on tuotu esiin erilaisissa työpaikoissa, voisi olla oivallinen nosto tutkimuskohteeksi. Työhyvinvointitoiminta ja nykyaikainen näkökulma liikunnan pelillistämistä ja siihen liittyvät teemat voisi sitoa leikkimielisyyden merkityksien tutkintaan. Myös kuntotempauksien merkityksestä henkilöstölle voisi jalostaa haastattelututkimukseksi. Kuntotempaukset ovat olleet omanlaisensa ilmiö, ja olisikin mielenkiintoista selvittää niiden merkitystä henkilöstölle. Ylipäätään olisi mielenkiintoista tutkia erilaisten työyhteisöjen perinteisiä liikuntatapahtumia, esimerkiksi pyöräilyn Kilometrikisaa ja sen merkityksiä työntekijöille. Haastatteluaineiston rinnalle voisi asiakirjahallinnolliselta näkökulmalta katsottuna nostaa esimerkiksi yrityksen erilaisia pöytäkirjoja tai kirjeitä. Tätä kautta saataisiin mahdollisesti yritystason tai esimerkiksi tehtaiden vapaa-ajantoimikuntien tai vastaavien tahojen näkemyksiä työpaikkaliikuntatoiminnasta, ja tarjota uudenlaista näkökulmaa tutkimuskentälle.

LÄHTEET

Sanomalehti- ja aikakauslehtiaineisto

A. Ahlström (yhtiö). Varkauden Tehtaat, Sisäinen tiedotuslehti, 1966–1976/7

A. Ahlström (yhtiö). Varkauden Tehtaat, Valtterin Viesti, 1976/8–1993 (puuttuu numero 1/1993)

- tutkielmassa on käytetty ”Ihmiset aineettoman teollisen kulttuuriperinnön haltijoina” -hankkeen hallussa olleita skannattuja tiedostoja vuosilta 1972–1993, mutta myös Jyväskylän yliopiston vapaakappalekokoelman materiaalia skannatuista puuttuvien numeroiden ja vuosien 1966-1971 osalta.

Enso-Gutzeit Oy (yhtiö). Varkauden tehtaat, Tiedostuslehti, 1987

Enso-Gutzeit (yhtiö). Varkauden tehtaat, Kuitukuriiri, 1988–1996

Enso Oy (yhtiö). Varkauden tehtaat, Kuitukuriiri, 1996–1998

- tutkielmassa on käytetty niin Jyväskylän yliopiston vapaakappalekokoelmaa kuin Elinkeinoelämän keskusarkiston (ELKA) kokoelmia.

Viranomaislähde

Tietosuoja-asetus 2018. 1050/2018, Finlex. Viitattu 6.4.2021 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050>

Laki kulttuuriaineistojen tallentamisesta ja säilyttämisestä, 2007. 1433/2007, Finlex. Viitattu 28.4.2023 osoitteesta <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20071433>

Elektroniset lähteet

Ihmiset aineettoman teollisen kulttuuriperinnön haltijoina -hankkeen kotisivut. ”Mitä tutkimme?” Viitattu 5.11.2020 osoitteesta

<https://varkaudenteollinenperinto.wordpress.com/kuvaus/>

Kansalliskirjasto 2022, ”Digitoituja sanomalehtiä jo yli 15 miljoona sivua”, julkaistu 13.10.2022. Viitattu 29.10.2022 osoitteesta

<https://www.kansalliskirjasto.fi/fi/uutiset/digitoituja-sanomalehtia-yli-15-miljoonaa-sivua>

Kirjallisuus

Aho, Mikko (2019): ”Kun meiltä laiva lähtee ulos, ni siitä voi olla kaikki ylpeitä” – Raumalaisten laivanrakentajien ammatillinen omakuva teollisena kulttuuriperintönä. Työväen historian ja perinteen seura. Helsinki. <http://hdl.handle.net/10138/307779>

Cox, Richard J. (2010): Appraisal and the future of archives in the digital era – Jennie Hill (toim.) *The Future of Archives and Recordkeeping: A Reader*, 217–242. Facet. <https://doi.org/10.29085/9781856048675.012>

Grahn, Maarit (2014): *Perheyhtiö ja paikallisuus. A. Ahlström Osakeyhtiön historian perintö Noormarkussa 2014*. Väitöskirja, Turun yliopisto. Turku.

Hall, Stuart (1997): *Representation: cultural representations and signifying practices*. London: Sage Publication.

Haavisto, Seppo, Kirjonen, Juhani, Palmroth, Aino & Helenius, Pentti (1990): *Työolot - Työnilo: Liikunta- Ja Terveysohjelma Osana Työolojen Kehittämishanketta*. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämissektori.

Heikkinen, Vesa (2020): *Tekstianalyysi: miksi kielellisillä valinnoilla on merkitystä? Gaudemus*, Helsinki.

Hentilä, Seppo (1992): *Urheilu järjestäytyy ja politisoituu. – Teijo Pyykkönen (toim.) Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja nro 131. VAPK-kustannus, Helsinki, 133–153.*

Hieta, Hanneleena, Hovi, Tuomas & Ruotsala, Helena (2015): *Kulttuuriperintö. – Jaana Kouri (toim.) Askel kulttuurien tutkimukseen*. Turku, Turun yliopisto, 311–322.

Huhtanen, Kerkko (2014): *Patruunat liikunnan asialla. Liikunta osana teollisuuden sosiaali-toimintaa Suomessa ja Jämsänkoskella 1920–1970-luvuilla. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201409102768>*

Hupaniitty, Outi (2021): *Asiakirjallinen kulttuuriperintö. – Outi Hupaniitty & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Arkistot ja kulttuuriperintö. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 21–46. <https://doi.org/10.21435/tl.268>*

Hupaniitty, Outi & Peltonen, Ulla-Maija (2021): *Arkistot ja kulttuuriperintö. – Outi Hupaniitty & Ulla-Maija Peltonen (toim.) Arkistot ja kulttuuriperintö. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 7–18. <https://doi.org/10.21435/tl.268>*

Hänninen, Riitta (2003): *Leikki: Ilmiö ja käsite. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 76*. Jyväskylän yliopisto.

Häyrynen, Simo & Sivula, Anna (2019): *Teollisten paikkakuntien kulttuurinen siirtymä, julkaisussa Tekniikan Waiheita 37, no. 4 (2019): 4–5. <https://dx.doi.org/10.33355/tw.88905>*

Itkonen, Hannu (2004): Varkautelaisten vuosisata. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 944, Jyväskylä.

Jääskeläinen, Jari & Lovio, Raimo (2003): Globalisaatio saapui Varkauteen. Tapaustutkimus yritysten kansainvälistymisen tavoitteista ja vaikutuksista. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA:n julkaisuja. Yliopistopaino, Helsinki.

Kajander, Konsta (2020): Talonpoika, herra, puoliherra. Etnologinen tutkimus puoliherrakategorioista ja talonpoikaisuuden kulttuurisista malleista suomalaisissa sanomalehdissä 1847–1870. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8428-1>

Karhunen, Eeva (2013): Rakennusperintö ja arjen arvo. Nylundin yleinen sauna aineettomana perintönä. – Tuomi-Nikula, Outi & Haanpää, Riina & Kivilaakso Aura (toim.) Mitä on kulttuuriperintö? 2013. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 267–289.

Koski, Kaarina, Opas, Minna & Virtanen, Timo J. (2015): Aineellinen ja aineeton. – Jaana Kouri (toim.) Askel kulttuurien tutkimukseen. Turku, Turun yliopisto, 103–118.

Kuutti, Heikki (2006): Uusi Mediasanasto. Jyväskylä, Ateena.

Laine, Leena (1992): Ruumiinharjoitusten monet muodot. – Teijo Pyykkönen (toim.) Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja nro 131. VAPK-kustannus, Helsinki, 183–214.

Lybeck, Jari et al. (2006): Arkisto yhteiskunnan toimiva muisti: asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja. Helsinki, Arkistolaitos.

Michelsen, Karl-Erik (1991): Teollisuuden ja tekniikan aikakauslehdet. – Päiviö Tommila, ja Pekka Raittila (toim.) Suomen Lehdistön Historia: 9, Aikakauslehdistön Historia: Erikoisai- kauslehdet. Kustannuskiila, Kuopio, 317–374.

Norberg, Henna (1999): Henkilöstölehden rooli organisaation muutosviestinnässä: Terästuulet-lehden tehtävät Rautaruukki Steelin sisäisessä viestinnässä. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Pesola, Ulla (2005): Kuntotoimisto 1970-luvun hallinnollisen suunnittelun ilmentymänä. – Heikki Roiko-Jokela, Esa Sironen & Ossi Viita (toim.) Taidetta ja tehdasurheilua. Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2005, 135–146.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009): Kurssi kohti diskurssia. Vastapaino, Tampere.

Puranen, Jarkko (1997): Henkilöstön liikuntakäyttäytyminen, työyhteisöliikunta ja sen edistäminen Rautaruukki Raahe Oy:n terästehtaalla. Pro gradu -tutkielma, Liikunnan sosiaaliteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.

Pöysä, Jyrki (2015): Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen. Suomen kansantietouden tutkijain seura.

Salmi, Hannu (2021): What is Digital History? Cambridge, UK: Polity Press.

Simula, Mikko (2012): Luonnossa liikkumisen kulttuuriset representaatiot. Diskurssianalyysi suomalaisten luonnossa liikkumista käsittelevistä haastatteluista. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4755-2>

Sivula, Anna (2013): Puuvillatehtaasta muistin paikaksi. Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä. – Tuomi-Nikula, Outi & Haanpää, Riina & Kivilaakso Aura (toim.) Mitä on kulttuuriperintö? 2013. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki, 161–191.

Sivula, Anna (2017): Mitä teollinen kulttuuriperintö on? Teollinen kulttuuriperintö saa arvonsa. – Suvi Heikkilä (toim.) Satakunnan teollinen kulttuuriperintö. Harjavalta, 9–36.

Turunen, Arja (2011): ”Hame, housut, hamehousut!” Vai mikä on tulevaisuutemme? : naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohteet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889-1945. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.

Vainio-Korhonen, Kirsi (2017): Vastuullinen historia. – Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola (toim.) Historian tutkimuksen etiikka. Gaudeamus Oy, Tallinna.

Vanha-Similä, Maria (2017): Yhtiöön, yhtiöön! Lapsiperheiden arki Forssan tehdasyhteisössä 1950–1970-luvuilla. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.

Vasara, Erkki (1992): Liikunta sirpaloituu. – Teijo Pyykkönen (toim.) Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131. VAPK-kustannus, Helsinki, 421–45

